

Aleksandra Antoniak-Drożdż (red.), Michał Binkiewicz,
Jakub Cema, Robert Kmiecik, Tadeusz Marek,
Artur Oniszczuk, Karolina Staros, Alfred Staszak,
Zbigniew Szpiczko, Andrzej Śliwski

Uprawnienia straży granicznej, Sił Zbrojnych (w tym Wojsk Obrony Terytorialnej), Żandarmerii Wojskowej, Policji ingerujące w prawa i wolności obywatelskie w kontekście sytuacji na granicy polsko-białoruskiej¹

Powers of border guards, Armed Forces (including Territorial Defense Forces), Military Police, Police interfering with civil rights and freedoms in the context of the situation on the Polish-Belarusian border

I. STRAŻ GRANICZNA

1. Podstawa prawna

Ustawa o Straży Granicznej z 12 X 1990 r., Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie wykonywania niektórych uprawnień przez funkcjonariuszy Straży Granicznej z 4 II 2020 r., Kodeks postępowania karnego z 6 VI 1997 r.

1.1. Zadania Straży Granicznej

- 1) ochrona granicy państwowej na lądzie i morzu;
- 2) organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego;
- 3) zapobieganie i przeciwdziałanie nielegalnej migracji;

¹ Tekst powstał w ramach wykonywania statutowych zadań w ramach Stowarzyszenia Lex Super Omnia.

- 4) współdziałanie z organami i podmiotami właściwymi w sprawach udzielania cudzoziemcom zezwoleń na wjazd na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub pobyt na tym terytorium, w tym wykonywanie czynności na wniosek tych organów i podmiotów, na zasadach określonych odrębnymi przepisami;
- 5) wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej, w tym wiz;
- 6) rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, w zakresie właściwości Straży Granicznej, a w szczególności:
 - a) przestępstw i wykroczeń dotyczących zgodności przekraczania granicy państwowej z przepisami, związanych z jej oznakowaniem, wykonywaniem pracy przez cudzoziemców, prowadzeniem działalności gospodarczej przez cudzoziemców oraz powierzaniem wykonywania pracy cudzoziemcom, a także przestępstw określonych w art. 270–276 Kodeksu karnego (dalej: k.k.) dotyczących wiarygodności dokumentów uprawniających do przekraczania granicy państwowej, dokumentów uprawniających do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub dokumentów wymaganych do ich wydania,
 - b) przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych wymienionych w art. 134 § 1 pkt 1 Kodeksu karnego skarbowego (dalej: k.k.s.),
 - c) przestępstw i wykroczeń pozostających w związku z przekraczaniem granicy państwowej lub przemieszczaniem przez granicę państwową towarów oraz wyrobów akcyzowych podlegających obowiązkowi oznaczania znakami akcyzy, jak również przedmiotów określonych w przepisach o broni i amunicji, o materiałach wybuchowych, o prekursorach materiałów wybuchowych podlegających ograniczeniom, o bibliotekach, o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, o narodowym zasobie archiwalnym, o przeciwdziałaniu narkomanii oraz o ewidencji ludności i dowodach osobistych,
 - d) przestępstw i wykroczeń określonych w ustawie z 12 XII 2013 r. o cudzoziemcach oraz w ustawie z 13 VI 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
 - e) przestępstw przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu oraz przestępstw i wykroczeń przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, pozostających w związku z wykonywaniem komunikacji lotniczej,

- f) przestępstw określonych w art. 228, 229 i 231 k.k., popełnionych przez pracowników Straży Granicznej w związku z wykonywaniem czynności służbowych,
- g) przestępstw określonych w art. 229 k.k., popełnionych przez osoby niebędące funkcjonariuszami lub pracownikami Straży Granicznej w związku z wykonywaniem czynności służbowych przez funkcjonariuszy lub pracowników Straży Granicznej,
- h) przestępstw określonych w art. 190, 222, 223 i 226 k.k. skierowanych przeciwko funkcjonariuszom Straży Granicznej podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych,
- i) przestępstw określonych w art. 264a k.k., przestępstw i wykroczeń określonych w ustawie z 15 VI 2012 r. o skutkach powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom przebywającym wbrew przepisom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wykroczeń określonych w ustawie z 20 IV 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- j) przestępstw określonych w art. 189a k.k. i w art. 8 ustawy z 6 VI 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, 4a) rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw oraz ściganie, w zakresie wynikającym z art. 11j ust.1 pkt 1–3 ustawy z dnia 21 czerwca 1996 r. o szczególnych formach sprawowania nadzoru przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych (Dz.U. z 2020 r., poz. 13 i 2320), sprawców czynów określonych w pkt 4 lit. f, h, w przypadku, gdy czyny te dotyczą funkcjonariuszy i pracowników Policji i Biura Ochrony Rządu lub strażaków Państwowej Straży Pożarnej, popełnionych w związku z wykonywaniem przez nich czynności służbowych;
- 7) zapewnienie bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej i porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego, a w zakresie właściwości Straży Granicznej – także w strefie nadgranicznej;
- 8) przeprowadzanie kontroli bezpieczeństwa:
 - a) w środkach transportu w komunikacji międzynarodowej,
 - b) w zasięgu terytorialnym drogowego, kolejowego, morskiego i rzeczno-go przejścia granicznego,
 - c) w portach lotniczych na zasadach określonych w przepisach dotyczących ochrony lotnictwa cywilnego;

- 9) zapewnienie bezpieczeństwa na pokładzie statków powietrznych wykonujących przewóz lotniczy pasażerów;
- 10) współdziałanie z innymi organami i służbami w zakresie rozpoznawania zagrożeń terroryzmem i przeciwdziałania tym zagrożeniom;
- 11) osadzanie i utrzymywanie znaków granicznych na lądzie oraz sporządzanie, aktualizacja i przechowywanie granicznej dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej;
- 12) ochrona nienaruszalności znaków i urządzeń służących do ochrony granicy państwowej;
- 13) przetwarzanie informacji, w tym danych osobowych, z zakresu ochrony granicy państwowej, kontroli ruchu granicznego, zapobiegania i przeciwdziałania nielegalnej migracji oraz udostępnianie ich sądom, prokuratorom, organom administracji publicznej i innym organom państwowym, uprawnionym do ich otrzymania na podstawie odrębnych ustaw, w zakresie niezbędnym do realizacji ich zadań;
- 14) nadzór nad eksploatacją polskich obszarów morskich oraz przestrzeganiem przez statki przepisów obowiązujących na tych obszarach;
- 15) ochrona granicy państwowej w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej przez prowadzenie obserwacji statków powietrznych i obiektów latających, przelatujących przez granicę państwową na małych wysokościach, oraz informowanie o tych przelotach właściwych jednostek Sił Powietrznych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej;
- 16) zapobieganie transportowaniu, bez zezwolenia wymaganego w myśl odrębnych przepisów, przez granicę państwową odpadów, szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów jądrowych i promieniotwórczych, a także zanieczyszczaniu wód granicznych;
- 17) zapobieganie przemieszczaniu, bez zezwolenia wymaganego w myśl odrębnych przepisów, przez granicę państwową środków odurzających i substancji psychotropowych oraz broni, amunicji, materiałów wybuchowych i prekursorów materiałów wybuchowych podlegających ograniczeniom;
- 18) przeprowadzanie kontroli legalności wykonywania pracy przez cudzoziemców, prowadzenia działalności gospodarczej przez cudzoziemców, powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom;

- 19) sprawowanie nadzoru nad podmiotami sprawdzającymi w rozumieniu art. 189d ust. 1 ustawy z 3 VII 2002 r. – Prawo lotnicze (Dz.U. z 2020 r., poz. 1970 oraz Dz.U. z 2021 r., poz. 784, 847 i 1898) w zakresie określonym w art. 189i tej ustawy;
- 20) wykonywanie zadań określonych w innych ustawach.

Nadto Straż Graniczna prowadzi postępowania w sprawach rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw określonych w art. 228, 229 i 231 k.k. popełnionych przez funkcjonariuszy Straży Granicznej w związku z wykonywaniem czynności służbowych.

1.2. Uprawnienia Straży Granicznej

Straż Graniczna może podejmować niżej wymienione czynności w sytuacjach wskazanych w art 1 ust. 2 ustawy o Straży Granicznej:

1.2.1. Dokonywanie kontroli granicznej, kontroli bezpieczeństwa w przejściach granicznych, w portach lotniczych, ośrodkach komunikacji lotniczej, drogowej, kolejowej, wodnej – w celu wykluczenia możliwości popełnienia przestępstw lub wykroczeń, pełnienie wart ochronnych na pokładzie statku powietrznego, wydawanie wiz i zezwoleń na przekroczenie granicy państwowej, żądanie niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego.

1.2.2. Legitymowanie i ustalenie tożsamości osoby – szczegółowo tryb i zasady przeprowadzenia czynności ustalania tożsamości reguluje Rozporządzenie Rady Ministrów z 4 II 2020 r. w sprawie wykonywania niektórych uprawnień przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, zgodnie z którym funkcjonariusz ustala tożsamość osoby w drodze jej legitymowania na podstawie: dowodu osobistego, dokumentu paszportowego, dokumentu podróży, dokumentu elektronicznego, o którym mowa w art. 19e ust. 2 pkt 1 ustawy z 17 II 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne, innego dokumentu oznaczonego numerem lub serią, który zawiera fotografię i nazwę organu wydającego. W przypadku gdy ustalenie tożsamości osoby na podstawie wyżej wskazanych dokumentów nie jest możliwe, tożsamość takiej osoby

Straż Graniczna ustala na podstawie oświadczenia innej osoby, która jest znana funkcjonariuszowi osobiście lub oświadczenia innej osoby, której tożsamość została ustalona w sposób opisany na początku, czyli np. na podstawie dowodu osobistego lub paszportu.

Zgodnie z rozporządzeniem, w przypadku gdy do ustalenia tożsamości konieczne jest opuszczenie pojazdu, legitymowanie przeprowadza się po opuszczeniu pojazdu przez takie osoby. Legitymowanie przez Straż Graniczną jest czynnością, którą w każdym przypadku funkcjonariusz ma obowiązek udokumentować w systemie teleinformatycznym Straży Granicznej lub w notatniku służbowym, lub na informatycznym nośniku danych, lub sporządza notatkę służbową, wpisując datę, czas, miejsce i przyczynę legitymowania oraz następujące dane: imię (imiona) i nazwisko, obywatelstwo, datę urodzenia, rodzaj i cechy identyfikacyjne dokumentu, na podstawie którego ustalono tożsamość osoby legitymowanej, numer PESEL, a w przypadku braku informacji o numerze PESEL – imiona rodziców i nazwisko rodowe.

Tylko w przypadku ustalania tożsamości znacznej liczby osób funkcjonariusz za zgodą kierownika jednostki organizacyjnej Straży Granicznej lub jego zastępcy, dyżurnego operacyjnego oddziału Straży Granicznej lub kierownika zmiany, dyżurnego operacyjnego placówki lub dywizjonu Straży Granicznej może odstąpić od udokumentowania czynności legitymowania tych osób, których rysopis lub inne dane pozwalające na ich identyfikację, nie odpowiadają opisowi osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa lub wykroczenia. W przypadku braku możliwości ustalenia tożsamości osoby legitymowanej lub wątpliwości co do jej tożsamości, funkcjonariusz może wykorzystywać inne dane identyfikacyjne pozwalające na określenie tożsamości osoby, w szczególności fotografie i opisy wizerunku znajdujące się w dostępnych zbiorach.

1.2.3. Sprawdzenie prewencyjne osób doprowadzanych, umieszczanych lub przebywających w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub konwojowanych w celu ochrony przed bezprawnymi zamachami na życie lub zdrowie osób lub mienie i ochrony przed nieuprawnionymi działaniami, które takie skutki mogłyby wywołać. Polega na manualnym sprawdzeniu osoby, zawartości jej odzieży i posiadanych przez nią przedmiotów, w tym przy użyciu środków technicznych w celu wykrycia materiałów i urządzeń niebezpiecznych lub których posiadanie jest

zabronione (np. broni, materiałów wybuchowych, środków odurzających, substancji psychotropowych). Funkcjonariusz może żądać zdjęcia części odzieży, przy czym kontrolowany powinien przez cały czas być częściowo ubrany.

Osobie, wobec której podejmowane jest sprawdzenie prewencyjne, przysługuje uprawnienie (ale **tylko w przypadku ujawnienia przedmiotów niebezpiecznych lub których posiadanie jest zabronione**):

- a) żądania sporządzenia protokołu z kontroli osobistej bezpośrednio po jej dokonaniu. Każdy protokół zawiera część przeznaczoną do zawarcia w niej uwag, zastrzeżeń do czynności, jej przebiegu. W przypadku jakichkolwiek uwag należy stanowczo żądać ich zawarcia w treści protokołu,
- b) złożenia zażalenia do sądu rejonowego w terminie siedmiu dni od dnia czynności; zażalenie składane za pośrednictwem jednostki Straży Granicznej, która ma obowiązek przekazania go sądowi. Skuteczne będzie również przekazanie zażalenia bezpośrednio do sądu.

W tych kwestiach ustawa nakazuje bowiem odpowiednie stosowanie przepisów dotyczących kontroli osobistej, jednak – jak wskazano wyżej – tylko jeśli w wyniku sprawdzenia prewencyjnego ujawniono przedmioty niebezpieczne lub których posiadanie jest zakazane. Wobec powyższego w pozostałych przypadkach osoba, u której dokonano sprawdzenia prewencyjnego, nie ma takich uprawnień.

1.2.4. Kontrola osobista – prowadzona jest w razie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa lub wykroczenia, w celu ujawnienia niebezpiecznych przedmiotów (w tym broni), które mogą zostać użyte w nielegalnym celu, gdy jest to niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa, gdy osoby poddawane kontroli mogą stanowić zagrożenie. Polega na sprawdzeniu zawartości odzieży i obuwia oraz przedmiotów znajdujących się na ciele osoby kontrolowanej bez odsłaniania przykrytej odzieżą powierzchni ciała, ponadto jamy ustnej, nosa, uszu i włosów kontrolowanego.

W szczególnie uzasadnionych przypadkach (tj. podejrzenia posiadania przedmiotów niebezpiecznych, nielegalnych lub przedmiotów, które podlegają zajęciu w związku z kontrolą przestrzegania przepisów dotyczących wjazdu cudzoziemców na terytorium RP) kontrola może obejmować miejsca intymne, włącznie ze zdjęciem ubrania. Funkcjonariusz Straży Granicznej musi podać podstawę prawną i przyczynę kontroli.

Czynność taka jest wykonywana przez osobę tej samej płci (wyjątkowo odmiennej) w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste i w zakresie niezbędnym do wyjaśnienia okoliczności, które są przyczyną czynności. Musi być udokumentowana przez funkcjonariusza.

Osobie kontrolowanej przysługuje uprawnienie do:

- a) żądania **sporządzenia protokołu** z kontroli osobistej bezpośrednio po jej dokonaniu. Każdy protokół zawiera część przeznaczoną do zawarcia w niej uwag, zastrzeżeń do czynności, jej przebiegu. W przypadku jakichkolwiek uwag należy stanowczo żądać ich zawarcia w treści protokołu,
- b) złożenia **zażalenia do sądu rejonowego** właściwego ze względu na miejsce wykonania czynności celem zbadania zasadności, legalności i prawidłowości jej dokonania w terminie siedmiu dni od dnia czynności. Zażalenie składane jest za pośrednictwem jednostki Straży Granicznej, która ma obowiązek przekazania go sądowi. Skuteczne będzie również przekazanie zażalenia bezpośrednio do sądu.

1.2.5. Przeglądanie zawartości bagaży i sprawdzenia ładunku w transporcie – czynności te prowadzone są w razie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa lub wykroczenia, w celu ujawnienia niebezpiecznych przedmiotów (w tym broni), które mogą zostać użyte w nielegalnym celu, gdy jest to niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa, gdy osoby poddawane kontroli mogą stanowić zagrożenie. Polega na wzrokowym i manualnym sprawdzeniu bagaży i ładunków, w tym z użyciem psa lub specjalistycznego sprzętu. Funkcjonariusz ma prawo żądać udostępnienia bagaży, w tym otwarcia bagażnika auta, przejrzania przestrzeni bagażowej oraz otwarcia i przejrzania bagaży. Funkcjonariusz Straży Granicznej musi podać podstawę prawną i przyczynę przeglądanego zawartości bagaży.

Osobie, wobec której podejmowane jest przeglądanie zawartości bagażu, przysługuje uprawnienie do:

- a) żądania **sporządzenia protokołu** z przejrzania bagażu bezpośrednio po jej dokonaniu, ale tylko wtedy, gdy zostały ujawnione poszukiwane przedmioty. Każdy protokół zawiera część przeznaczoną do zawarcia w niej uwag, zastrzeżeń do czynności, jej przebiegu. W przypadku jakichkolwiek uwag należy stanowczo żądać ich zawarcia w treści protokołu,

- b) złożenia **zażalenia do sądu rejonowego** właściwego ze względu na miejsce przeprowadzenia czynności w celu zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości jej dokonania w terminie siedmiu dni od dnia czynności. Zażalenie składane jest za pośrednictwem jednostki Straży Granicznej, która ma obowiązek przekazania go sądowi. Skuteczne będzie również przekazanie zażalenia bezpośrednio do sądu.

1.2.6. Żądanie wydania rzeczy i przeszukanie – działania te dotyczą w takim samym stopniu osób, miejsc, jak i rzeczy. Prowadzone są w toku postępowania karnego i w sprawach o wykroczenia lub tych, które je inicjują. Mogą być przeprowadzone, gdy Straż Graniczna poszukuje osoby, np. celem jej zatrzymania w związku z popełnionym czynem, lub gdy poszukuje rzeczy, gdy może ona stanowić dowód w sprawie (tzn. że może zostać wykorzystana do stwierdzenia jakiejś okoliczności, która ma znaczenie w sprawie), wyłącznie jednak w sytuacji, gdy istnieje podejrzenie, że poszukiwana osoba lub rzecz mogą się tam znajdować. Funkcjonariusze mają obowiązek przedstawienia postanowienia prokuratora lub sądu o żądaniu wydania rzeczy lub przeszukaniu, przy czym w sytuacji niecierpiącej zwłoki (gdy uzyskanie postanowienia mogłoby doprowadzić do utraty dowodu) Straż Graniczna może wykonać te czynności na podstawie nakazu kierownika jednostki lub nawet legitymacji służbowej funkcjonariusza przeprowadzającego czynność.

Warunki przeszukania:

- a) co do zasady przeszukanie przeprowadza się za dnia (tj. od 6:00 do 22:00), przeszukanie rozpoczęte za dnia można prowadzić w porze nocnej; jednak w sytuacjach niecierpiących zwłoki możliwe jest przeszukanie również w porze nocnej; chodzi o sytuacje, gdy zaniechanie przeszukania może skutkować utratą dowodu,
- b) w przypadku NGOS przeszukanie powinno być wykonywane po poinformowaniu osoby zarządzającej pomieszczeniami i z jej udziałem, ewentualnie inną osobą wykonującą tam czynności; w przeszukaniu ma prawo wziąć również osoba wskazana przez taką osobę,
- c) w przypadku szpitali przeszukanie odbywa się w obecności kierownika takiej jednostki lub jego zastępcy.

Osobie, wobec której podejmowane jest przeszukanie, bądź która zarządza pomieszczeniem, przysługuje prawo do:

- a) uzyskania informacji o celu przeszukania; w przypadku wydania żądanych rzeczy Straż Graniczna ma obowiązek odstąpienia od przeszukania,
- b) żądania zabezpieczenia dokumentacji zawierającej tajemnice prawnie chronione bez jej otwierania,
- c) uzyskania pokwitowania zawierającego spis zatrzymanych przedmiotów z oznaczeniem podmiotu zatrzymującego,
- d) zwrotu przedmiotów, gdy nie zatwierdzono zatrzymania, a doszło do niego bez postanowienia sądu lub prokuratora,
- e) złożenia wniosku o zatwierdzenie i doręczenie postanowienia o zatrzymaniu lub doręczenie postanowienia o przeszukaniu,
- f) złożenia zażalenia do sądu rejonowego w terminie siedmiu dni od dnia czynności za pośrednictwem jednostki Straży Granicznej, której funkcjonariusz dokonał przeszukania – złożenie zażalenia bezpośrednio do sądu jest również skuteczne.

1.2.7. Zatrzymanie osoby następuje w sytuacji uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa, a jednocześnie obawy jej ucieczki lub ukrycia się albo zatarcia śladów przestępstwa bądź też niemożności ustalenia jej tożsamości. W przypadku podejrzenia popełnienia wykroczenia zatrzymanie jest możliwe wyłącznie wtedy, gdy nie można ustalić tożsamości zatrzymanego

Zatrzymania prewencyjnego dokonuje się wówczas, gdy dana osoba stwarza w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego albo mienia. Zgodnie z ustawą o Straży Granicznej w przypadku zatrzymania prewencyjnego osobom zatrzymanym w tym trybie przysługują uprawnienia przewidziane dla osoby zatrzymanej w Kodeksie postępowania karnego (dalej: k.p.k.).

Osobie zatrzymanej przez Straż Graniczną przysługują uprawnienia do:

- a) informacji o przyczynie zatrzymania,
- b) otrzymania odpisu protokołu zatrzymania – należy przeczytać dokładnie treść protokołu, sprawdzić datę, godzinę zatrzymania, w przypadku uwag należy żądać ich zawarcia w protokole,
- c) bycia wysłuchanym,

- d) złożenia lub odmowy złożenia oświadczenia w swojej sprawie,
- e) niezwłocznego kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym i bezpośredniej rozmowy z nim (kontakt z adwokatem, radcą prawnym odbywa się na żądanie osoby zatrzymanej i z adwokatem, radcą prawnym wskazanym przez osobę zatrzymaną),
- f) zawiadomienia o zatrzymaniu osoby najbliższej lub innej wskazanej osoby,
- g) wniesienia zażalenia do sądu na zatrzymanie w terminie siedmiu dni od dnia zatrzymania, w zażaleniu można domagać się zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości zatrzymania, zażalenie wnosi się do sądu rejonowego właściwego dla miejsca przeprowadzenia czynności zatrzymania – za pośrednictwem jednostki Straży Granicznej, której funkcjonariusz dokonał zatrzymania, złożenie zażalenia bezpośrednio do sądu jest również skuteczne, zażalenie wnosi się na piśmie,
- h) natychmiastowego zwolnienia, jeżeli przyczyny zatrzymania przestały istnieć albo po upływie 48 godzin od chwili zatrzymania, o ile w tym czasie zatrzymany nie zostanie przekazany do dyspozycji sądu w związku ze skierowaniem wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania,
- i) dostępu do niezbędnej pomocy medycznej.

Szczegółowy tryb i zasady zatrzymania przez Straż Graniczną reguluje Rozporządzenie Rady Ministrów z 4 II 2020 r. w sprawie wykonywania niektórych uprawnień przez funkcjonariuszy Straży Granicznej.

Funkcjonariusz podczas zatrzymania osoby przed przystąpieniem do ustalenia jej tożsamości dokonuje sprawdzenia prewencyjnego, w szczególności sprawdza, czy ma ona przy sobie broń lub inne niebezpieczne przedmioty, mogące służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary, przedmioty, których posiadanie jest zabronione, a także podlegające zajęciu, oraz urządzenia telekomunikacyjne. Odbiera osobie zatrzymanej broń, przedmioty i urządzenia, o których mowa wyżej.

Wykonanie opisanych czynności funkcjonariusz poprzedza okrzykiem: „Straż Graniczna!” w przypadku, gdy z posiadanych informacji lub okoliczności faktycznych wynika, że zatrzymywana osoba może mieć przy sobie broń palną lub inne niebezpieczne przedmioty mogące służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary albo przedmioty, których posiadanie jest zabronione.

Funkcjonariusz po zatrzymaniu osoby sporządza protokół zatrzymania osoby i doręcza, za potwierdzeniem, osobie zatrzymanej jego kopię wraz z pouczeniem o uprawnieniach osoby zatrzymanej. Rozporządzenie stanowi, że kopię protokołu doręcza się również nieletniemu zatrzymanemu, z wyłączeniem małoletniego cudzoziemca przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki. Protokół podpisuje własnoręcznie funkcjonariusz sporządzający protokół, osoba wobec której dokonano czynności objętych protokołem oraz inne osoby uczestniczące w czynności zatrzymania. Jeżeli osoba, wobec której dokonano czynności objętych protokołem, lub inne osoby uczestniczące w czynności odmawiają podpisania protokołu lub nie mogą go podpisać, funkcjonariusz sporządzający protokół odnotowuje przyczynę braku podpisu w protokole.

1.2.7.1. Osobie zatrzymanej przysługuje **zażalenie** na zatrzymanie. Ustawa o Straży Granicznej oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z 4 II 2020 r. wskazują, iż na sposób przeprowadzenia czynności zatrzymania w trybie k.p.k. oraz zatrzymania prewencyjnego przysługuje zażalenie do prokuratora właściwego ze względu na miejsce przeprowadzenia czynności w terminie siedmiu dni od daty dokonania czynności. Powyższe obliguje funkcjonariusza Straży Granicznej do niezwłocznego przekazania właściwemu prokuratorowi kopii protokołu zatrzymania osoby wraz z materiałami uzasadniającymi zatrzymanie. Natomiast zażalenie na zasadność, legalność lub prawidłowość zatrzymania w terminie siedmiu dni kieruje się do rejonowego miejsca zatrzymania. Również w tym przypadku funkcjonariusz Straży Granicznej niezwłocznie kieruje do sądu rejonowego miejsca zatrzymania kopię protokołu zatrzymania osoby wraz z materiałami uzasadniającymi zatrzymanie.

1.2.8. Pobieranie śladów linii papilarnych lub wymazów ze śluzówki policzków dokonuje się wyłącznie w postępowaniu karnym albo w sytuacji, gdy osoba utrudnia ustalenie swej tożsamości.

Z czynności pobrania wymazu ze śluzówki policzków od osoby o nieustalonej tożsamości oraz osoby usiłującej ukryć swoją tożsamość funkcjonariusz sporządza protokół. Czynność tę funkcjonariusz może wykonać także w celu identyfikacji lub wykrywania sprawców przestępstw, przy czym również tu sporządza protokół. W sytuacji braku dostępu do

urządzenia do szybkiej identyfikacji daktyloskopijnej osób lub w przypadku wyniku negatywnego, lub powzięcia uzasadnionych wątpliwości co do wyniku przeprowadzonego ustalenia pobiera odciski linii papilarnych od osoby o nieustalonej tożsamości oraz osoby usiłującej ukryć swoją tożsamość w celu przeprowadzenia wywiadu daktyloskopijnego.

1.2.9. Utrwalanie wizerunku osób – w celu weryfikacji lub identyfikacji osoby o nieustalonej tożsamości możliwe jest również utrwalenie wizerunku osoby, co następuje przez rejestrację obrazu twarzy, sylwetki lub określonej części ciała tej osoby.

1.2.10. Obserwowanie i rejestrowanie przy użyciu środków technicznych zdarzeń na drogach oraz innych miejscach publicznych oraz rejestrowanie obrazu i dźwięku w pomieszczeniach strzeżonych ośrodków, aresztów dla cudzoziemców lub w pomieszczeniach przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub innych wykorzystywanych przez Straż Graniczną – w celu zapewnienia bezpieczeństwa przebywających tam osób, a nadto obserwowanie i rejestrowanie przy użyciu tych samych środków miejsc innych niż publiczne celem rejestracji interwencji. Przez pojęcie interwencji należy rozumieć włączenie się funkcjonariusza/-y Straży Granicznej w tok zdarzenia mogącego naruszać normy prawne i podjęcie działań zmierzających do przeprowadzenia ustaleń w tym kierunku oraz przywrócenia porządku prawnego. Na sposób przeprowadzenia tych czynności dotyczących rejestracji na drogach i w miejscach publicznych oraz rejestrujących interwencję zażalenie przysługuje do prokuratora właściwego ze względu na miejsce przeprowadzenia czynności, a do samego zażalenia stosuje się przepisy k.p.k. Termin siedmiu dni liczony jest od dnia, kiedy podmiot rejestracji dowiedział się o dokonanych wobec niego czynnościach.

1.2.11. Zatrzymywanie pojazdów celem sprawdzenia uprawnień kierującego i stanu technicznego pojazdu. Funkcjonariusz Straży Granicznej albo funkcjonariusz ma prawo zatrzymać dowód rejestracyjny (pozwolenie czasowe) z uwagi na stan techniczny pojazdu.

1.2.12. Wydawanie osobom poleceń określonego zachowania się w celu ochrony przed zatarciem śladów przestępstwa lub wykroczenia albo uniknięcia bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa osób lub mienia.

1.2.13. Użycie środków przymusu bezpośredniego, m.in. w sytuacjach konieczności: wyegzekwowania wydanego polecenia w sytuacji odmowy jego wykonania, odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność, przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego, ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego, przeciwdziałania zamachowi na nienaruszalność granicy państwowej, ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą, zatrzymania osoby, pokonania biernego lub czynnego oporu. Takimi środkami są m.in. siła fizyczna, kajdanki, pałka służbowa, pies służbowy, pojazdy służbowe, cele izolacyjne i inne.

1.2.14. Doprowadzenie osób zatrzymanych do organu Straży Granicznej, sądu lub prokuratury oraz doprowadzenie cudzoziemców, wobec których prowadzone są postępowania na podstawie ustawy o cudzoziemcach, ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP, oraz umieszczonych w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców do organu Straży Granicznej, sądu lub Prokuratury, jednostki policji lub wojewody, Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych lub podmiotów leczniczych.

Doprowadzenie osób zarządzają:

- 1) kierownik jednostki organizacyjnej Straży Granicznej lub jego zastępca, z wyłączeniem komendanta ośrodka szkolenia Straży Granicznej i jego zastępcy,
- 2) kierownik komórki organizacyjnej Komendy Głównej Straży Granicznej właściwej w sprawach prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniowo-śledczych albo kierownik jej komórki wewnętrznej,
- 3) kierownik komórki organizacyjnej Komendy Głównej Straży Granicznej właściwej do spraw cudzoziemców albo kierownik jej komórki wewnętrznej,
- 4) kierownik komórki organizacyjnej Biura Spraw Wewnętrznych Straży Granicznej właściwej w sprawach prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniowo-śledczych lub jego zastępca,

- 5) kierownik komórki organizacyjnej komendy oddziału Straży Granicznej właściwej w sprawach prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniowo-śledczych lub jego zastępca,
- 6) kierownik komórki organizacyjnej komendy oddziału Straży Granicznej właściwej do spraw cudzoziemców lub jego zastępca,
- 7) kierownik komórki organizacyjnej komendy oddziału Straży Granicznej właściwej w sprawach organizowania pobytu cudzoziemcom w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców lub jego zastępca,
- 8) kierownik komórki organizacyjnej komendy oddziału Straży Granicznej właściwej w sprawach zabezpieczenia działań lub jego zastępca,
- 9) kierownik komórki organizacyjnej placówki Straży Granicznej właściwej w sprawach organizowania pobytu cudzoziemcom w strzeżonym ośrodku lub jego zastępca,
- 10) kierownik komórki organizacyjnej ośrodka Straży Granicznej właściwej w sprawach prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniowo-śledczych lub jego zastępca,
- 11) dyżurny operacyjny oddziału Straży Granicznej,
- 12) dyżurny ośrodka Straży Granicznej,
- 13) kierownik zmiany, dyżurny operacyjny placówki lub dywizjonu Straży Granicznej,
- 14) dowódca jednostki pływającej Straży Granicznej,
- 15) kierownik zmiany strzeżonego ośrodka lub aresztu dla cudzoziemców, zwani dalej „zarządzającymi doprowadzenie”.

Doprowadzenie osób jest dokonywane na podstawie nakazu doprowadzenia wydanego przez zarządzającego doprowadzenie. Nakaz doprowadzenia nie jest wymagany w przypadku, gdy osoby zatrzymane są doprowadzane przez funkcjonariuszy, którzy: dokonali ich zatrzymania w trakcie pełnienia służby lub zostali do tego wyznaczeni przez komendanta placówki Straży Granicznej, jego zastępcę, kierownika zmiany, dyżurnego operacyjnego placówki Straży Granicznej lub dywizjonu Straży Granicznej lub dowódcę jednostki pływającej Straży Granicznej, jeżeli doprowadzenie do siedziby placówki Straży Granicznej przez funkcjonariuszy jest niemożliwe lub znacznie utrudnione.

Dowódca może odmówić doprowadzenia osób, jeżeli podczas ich przejmowania ujawniono dodatkowe okoliczności mogące mieć bezpośredni wpływ na prawidłowy przebieg doprowadzenia lub bezpieczeństwo

jego uczestników, w szczególności ze względu na: stan zdrowia osoby doprowadzanej, a także uzbrojenie i wyposażenie funkcjonariuszy dokonujących doprowadzenia nieodpowiednie do mogących zaistnieć zagrożeń. O odmowie doprowadzenia osób dowódca niezwłocznie informuje bezpośredniego przełożonego, który zawiadamia o tym fakcie zarządzającego doprowadzenie. W przypadku odmowy doprowadzenia osób dowódca sporządza pisemny meldunek.

2. Ogólne uprawnienia osób poddawanych wskazanym wyżej procedurom

Prawo do uzyskania informacji o danych funkcjonariusza, jednostce, w której pełni służbę, przyczynie podejmowanych czynności, faktach to uzasadniających, charakterze czynności, trybu zastosowanego postępowania, tzn. czy jest to postępowanie karne, o wykroczenie, ewentualnie na podstawie ustawy o Straży Granicznej, jaki organ je prowadzi lub będzie prowadził, jaki organ je nadzoruje (w przypadku postępowań karnych) oraz do jakiego organu można złożyć odwołanie czy zażalenie.

UWAGA! Przyjąć należy, że w razie czynności prowadzonych przez funkcjonariuszy, w tym Straży Granicznej, istnieje domniemanie działania zgodnego z prawem. Co do zasady zatem istnieje obowiązek poddania się wyżej opisanym czynnościom. Niemniej, w protokołach sporządzanych podczas takich czynności, jak kontrola osobista, żądanie wydania rzeczy, przeszukanie, zatrzymanie znajdują się, różnie opisane, pozycje przewidziane do składania przez osoby oświadczeń, uwag, zastrzeżeń itp. – odnoszących się do przebiegu czynności. Można je wykorzystać celem zapisania przez funkcjonariusza sporządzającego protokół własnych uwag w zakresie stwierdzonych nieprawidłowości. Mogą one mieć istotne znaczenie, np. w przypadku kontroli legalności i zasadności czynności przez sąd.

UWAGA! Kontrola zakładów opieki zdrowotnej i NGOs możliwa jest wyłącznie jako czynność przeszukania miejsca na podstawie k.p.k. (ewentualnie kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenie). Przeprowadzana jest w oparciu o wyżej opisaną procedurę przeszukania pomieszczeń, nadto w obecności kierownika przeszukiwanej jednostki, i nie ma

znaczenia okoliczność, czy siedziba takiej jednostki znajduje się w strefie zamkniętej czy poza taką strefą – obowiązują takie same regulacje.

W kwestii samodzielnego uzyskiwania dostępu do dokumentacji medycznej jakiegokolwiek osoby, co do zasady Straż Graniczna nie ma takich uprawnień, także w stosunku do cudzoziemca – nie może żądać jej wydania przez zakłady opieki zdrowotnej. Może się to odbywać na podstawie postanowienia sądu bądź prokuratora w postępowaniu karnym i w postępowaniu w sprawach o wykroczenia. Konieczne jest zatem okazanie osobie, od której żąda się wydania stosownej dokumentacji, postanowienia sądu lub prokuratora.

Jedynie w przypadkach niecierpiących zwłoki funkcjonariusze Straży Granicznej mogą przeprowadzić przeszukanie miejsca w instytucji państwowej, samorządowej (np. szpital), w trakcie którego będzie ujawniona dokumentacja medyczna. Jako przypadki niecierpiące zwłoki mogą być wskazywane: obawa, że dokumentacja bez jej natychmiastowego zabezpieczenia zostanie zniszczona, bądź zachodzi konieczność jej niezwłocznego wykorzystania. To, czy dana okoliczność stanowi wypadek niecierpiący zwłoki, podlega zbadaniu przez sąd – jeżeli zostanie złożone zażalenie na tę czynność. Jeżeli kierownik instytucji oświadczy, że dokumentacja zawiera tajemnicę zawodową – w tym lekarską, dokumentację taką funkcjonariusze Straży Granicznej powinni zabezpieczyć i bez zapoznawania się z nią przekazać prokuratorowi. Wykorzystanie w postępowaniu karnym dokumentacji zawierającej tajemnicę lekarską, a zabezpieczonej w trakcie przeszukania przeprowadzonego przez funkcjonariuszy Straży Granicznej w wypadku niecierpiącym zwłoki, wymaga postanowienia sądu lub prokuratora. W opisywanych sytuacjach w grę będzie wchodziło jedynie postępowanie przygotowawcze, więc miałyby zastosowanie postanowienie prokuratora. Funkcjonariusz Straży Granicznej może uzyskać dostęp do informacji objętych tajemnicą lekarską – w tym dokumentacji medycznej, za zgodą osoby, której informacje te dotyczą.

W rozporządzeniu Rady Ministrów z 4 II 2020 r. w sprawie wykonywania niektórych uprawnień przez funkcjonariuszy Straży Granicznej wydanym na podstawie art. 11 ust 2 ustawy o Straży Granicznej uszczegółowiono sposób wykonywania uprawnień przez Straż Graniczną.

Rozporządzenie określa też:

- 1) sposób i tryb postępowania przy wykonywaniu przez funkcjonariuszy Straży Granicznej następujących uprawnień:
 - legitymowania lub ustalania w inny sposób tożsamości osoby,
 - zatrzymywania osób w trybie i przypadkach określonych w przepisach ustawy z 6 VI 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2020 r., poz. 30) (dalej: k.p.k.) i innych ustaw,
 - zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia,
 - doprowadzania osób do właściwego organu Straży Granicznej, sądu lub prokuratury,
 - doprowadzania cudzoziemców, wobec których są prowadzone postępowania określone w ustawie z 12 XII 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2020 r., poz. 35) oraz w ustawie z 13 VI 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 r., poz. 1666 i 2020), a także umieszczonych w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców – do organu Straży Granicznej, sądu, prokuratury, jednostki organizacyjnej Policji, wojewody, Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych lub podmiotów leczniczych,
 - doprowadzania do granicy państwowej albo do portu lotniczego albo morskiego państwa, do którego cudzoziemiec zostaje doprowadzony, tych cudzoziemców, którym została wydana decyzja o zobowiązaniu do powrotu, podlegająca przymusowemu wykonaniu zgodnie z art. 329 ustawy z 12 XII 2013 r. o cudzoziemcach, którym odmówiono wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, i wystąpiły okoliczności, o których mowa w art. 463 ust. 1 tejże ustawy, i którym została wydana decyzja o wydaleniu podlegająca przymusowemu wykonaniu zgodnie z art. 71 ust. 2 i 3 ustawy z 14 VII 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz. U. z 2019 r. poz. 293),
 - podlegających przekazaniu, o którym mowa w art. 37 ust. 3 ustawy z 13 VI 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium

Rzeczypospolitej Polskiej oraz w art. 393b ust. 3 ustawy z 12 XII 2013 r. o cudzoziemcach,

- pobierania od osób odcisków linii papilarnych lub wymazu ze śluzówki policzków w trybie i przypadkach określonych w przepisach k.p.k., w celu identyfikacji osób o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość, jeżeli ustalenie tożsamości w inny sposób nie jest możliwe,
 - utrwalania wizerunku osób w celu weryfikacji ich tożsamości, identyfikacji osób o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość;
- 2) wzory dokumentów stosowanych w sprawach, o których mowa w pkt. 1,
 - 3) podmioty uprawnione do zarządzania doprowadzenia osób,
 - 4) szczegółowe warunki dokonywania doprowadzeń przy użyciu środków transportu.

Rozporządzenie stanowi, iż Funkcjonariusz Straży Granicznej, przystępując do wykonywania czynności służbowych związanych z realizacją uprawnień, podaje swój stopień, imię i nazwisko w sposób umożliwiający odnotowanie tych danych, przyczynę podjęcia czynności służbowych, a na żądanie osoby, wobec której jest prowadzona czynność – podstawę prawną podjęcia czynności. Jeśli przystępuje do wykonania czynności wobec tej samej osoby w tym samym dniu, może odstąpić od podania swojego stopnia, imienia i nazwiska, chyba że z takim żądaniem zwróci się osoba, w stosunku do której są wykonywane czynności.

II. POLICJA

1. Podstawa prawna

1.1. Ustawa o Policji

Uprawnienia Policji do działania w sferze ogólnie definiowanej ingerencji w prawa i wolności obywatelskie umocowanie prawne znajdują m.in. w ustawie wyznaczającej zadania tej formacji i ich zakres. Aktem prawnym określającym charakter formacji, jej kompetencje oraz granice tego, co dozwolone, poza którymi bezprawność zagrożona została sankcją karną lub dyscyplinarną, jest ustawa z 6 IV 1990 r. o Policji (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1882) (dalej: u.p.).

1.1.1. Zadania Policji

Do podstawowych zadań Policji należy m.in. ochrona życia i zdrowia ludzi oraz zabezpieczenie przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra; ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych; inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi; wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców (art. 1 ust. 2 pkt 1– u.p.).

Policjanci w toku wykonywania czynności służbowych mają obowiązek respektowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka (art. 14 ust. 3 u.p.). „Norma ta ogranicza dowolność form działania Policji w ramach wykonywania przez nią zadań ustawowych. Możliwość podjęcia działań wymierzonych w prawa i wolności drugiego człowieka jest dopuszczalna wyłącznie w przypadku, gdy ustawa przewiduje taki wyjątek. Nadużycia w tej materii skutkować mogą odpowiedzialnością karną lub dyscyplinarną policjanta².

1.1.2. Uprawnienia Policji

- a) legitymowanie osób w celu ustalenia ich tożsamości (art. 15 ust. 1 pkt 1 u.p.),
- b) pobieranie od osób odcisków linii papilarnych lub wymazu ze słuzówki policzków w celu identyfikacji osób o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość, jeżeli ustalenie tożsamości w inny sposób nie jest możliwe (art. 15 ust. 1 pkt 3a u.p.),
- c) przeszukiwanie osób i pomieszczeń w trybie i przypadkach określonych w przepisach k.p.k. i innych ustaw (art. 15 ust. 1 pkt 4 u.p.),
- d) dokonywanie kontroli osobistej, a także przeglądanie zawartości bagaży i sprawdzanie ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego (art. 15 ust. 1 pkt 5 u.p.):
 - w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary,

² S. Pieprzny, *Odpowiedzialność...*, s. 377 i n.

- w celu znalezienia broni lub innych niebezpiecznych przedmiotów mogących służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary lub przedmiotów, których posiadanie jest zabronione, lub mogących stanowić dowód w postępowaniu prowadzonym w związku z realizacją takich zadań, jak ochrona życia i zdrowia ludzi oraz przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra, ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych, inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym, wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców (art. 1 ust. 2 pkt 1, 2, 3, 4 u.p.),
 - e) obserwowanie i rejestrowanie przy użyciu środków technicznych obrazu zdarzeń w miejscach publicznych, a w przypadku czynności administracyjno-porządkowych podejmowanych na podstawie ustawy, także dźwięku towarzyszącego tym zdarzeniom (art. 15 ust. 1 pkt 5a u.p.),
 - f) dokonywanie sprawdzenia prewencyjnego w celu ochrony przed bezprawnymi zamachami na życie lub zdrowie osób lub mienie lub w celu ochrony przed nieuprawnionymi działaniami skutkującymi zagrożeniem życia lub zdrowia lub bezpieczeństwa i porządku publicznego (art. 15 ust. 1 pkt 9 u.p.),
 - g) wydawanie osobom poleceń określonego zachowania się w granicach niezbędnych do wykonywania takich czynności jak, legitymowanie osób w celu ustalenia ich tożsamości, przeszukiwanie osób i pomieszczeń, dokonywanie kontroli osobistej, a także przeglądanie zawartości bagaży i sprawdzanie ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego, dokonywanie sprawdzenia prewencyjnego (art. 15 ust. 1 pkt 10 u.p.).
- Policjanci, realizując ww. czynności, mieszczące się w granicach ustawowych zadań, powinni wykonywać je w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby, wobec której zostaną podjęte (art. 15 ust. 6 u.p.). Na sposób prowadzenia tych czynności przysługuje zażalenie do właściwego miejscowo prokuratora (art. 15 ust. 7 u.p.).
- Sposób postępowania oraz wzory dokumentów stosowanych przy wykonywaniu przez policjantów uprawnień związanych z legitymowaniem, pobieraniem odcisków linii papilarnych lub wyma-

zu ze służówki policzków, obserwowaniem i rejestrowaniem przy użyciu środków technicznych obrazu i dźwięku, dokonywaniem sprawdzenia prewencyjnego, a także wydawaniem osobom poleceń określonego zachowania się w granicach niezbędnych do wykonywania takich czynności, jak legitymowanie osób w celu ustalenia ich tożsamości, przeszukiwanie osób i pomieszczeń, dokonywanie kontroli osobistej, a także przeglądanie zawartości bagaży i sprawdzanie ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego, dokonywanie sprawdzenia prewencyjnego – określa rozporządzenie Rady Ministrów z 4 II 2020 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów (Dz.U. z 2020 r., poz. 192).

- h) legitymowanie osoby służy ustaleniu jej tożsamości. Policjant ustala tożsamość osoby legitymowanej na podstawie : dowodu osobistego, dokumentu paszportowego, zagranicznego dokumentu tożsamości lub dokumentu elektronicznego, o którym mowa w art. 19e ust. 2 pkt 1 ustawy z 17 II 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz.U. z 2019 r., poz. 700, 730, 848, 1590 i 2294), który odpowiednio do żądania funkcjonariusza, został okazany lub przekazany celem potwierdzenia integralności, pochodzenia i ważności tego dokumentu elektronicznego. Czynność tę można też wykonać na podstawie innego dokumentu zawierającego fotografię i oznaczonego numerem lub serią lub informacji o osobie w postaci zdjęcia wraz z opisem wizerunku osoby lub odcisków linii papilarnych zgromadzonych w policyjnych zbiorach danych lub zbiorach danych, do których Policja ma dostęp, lub oświadczenia innej osoby, której tożsamość została ustalona na podstawie dokumentów, o których mowa w pkt 1–5. W przypadku legitymowania osoby znajdującej się w pojeździe policjant, ze względów bezpieczeństwa, może żądać opuszczenia pojazdu przez tę osobę oraz inne osoby znajdujące się w pojeździe. W przypadku gdy osoba legitymowana jest znana osobiście policjantowi, ustalenie jej tożsamości nie wymaga legitymowania. Policjant dokumentuje legitymowanie osoby w notatniku służbowym, notatce służbowej lub notatce urzędowej, określając datę, czas, miejsce i przyczynę legitymowania oraz następujące dane osoby legitymowanej: imię (imiona) i nazwisko oraz adres zamieszkania lub pobytu; numer PESEL, a w przypadku

braku informacji o numerze PESEL – datę i miejsce urodzenia oraz imiona rodziców i nazwisko rodowe; rodzaj i cechy identyfikacyjne dokumentu, na podstawie którego ustalono tożsamość osoby legitymowanej. Dokumentowanie może być realizowane w postaci elektronicznej.

- i) kontrola osobista polega na sprawdzeniu zawartości odzieży i obuwia osoby poddawanej kontroli osobistej (osoby kontrolowanej) i przedmiotów, które znajdują się na jej ciele, bez odsłaniania przykrytej odzieżą powierzchni ciała; zawartości podręcznego bagażu oraz innych przedmiotów, które posiada przy sobie osoba kontrolowana; zawartości odzieży i obuwia osoby kontrolowanej i przedmiotów, które znajdują się na jej ciele, z odsłonięciem przykrytych odzieżą powierzchni ciała w celu oraz zakresie niezbędnym do odebrania broni lub przedmiotów określonych w art. 15 ust. 1 pkt 5 u.p., w przypadku gdy ujawniono ich posiadanie przez osobę kontrolowaną; jamy ustnej, nosa, uszu oraz włosów osoby kontrolowanej; miejsc intymnych osoby kontrolowanej – w szczególnie uzasadnionych przypadkach (art. 15d ust. 1 pkt 1–5 u.p.).

Policjant dokonuje kontroli osobistej w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby kontrolowanej (art. 15 d. ust. 2 u.p.). Ponadto, przystępując do czynności, m.in. podaje swój stopień, imię i nazwisko, w sposób umożliwiający odnotowanie tych danych, a policjant nieumundurowany, na żądanie osoby kontrolowanej, okazuje również legitymację służbową w taki sposób, aby osoba kontrolowana miała możliwość odczytać i zanotować numer i organ, który wydał legitymację oraz nazwisko policjanta. Zobligowany jest także podać podstawę prawną i przyczynę kontroli osobistej. Z czynnością łączy się wymóg legitymowania osoby kontrolowanej (art. 15d ust. 1, 2, 3). Kontroli osobistej dokonuje policjant tej samej płci, co osoba kontrolowana w miejscu niedostępnym w czasie wykonywania kontroli dla osób postronnych (art. 15d ust. 5 u.p.), a wyjątki od tych generalnych gwarancji uzasadniają szczególne okoliczności, tj. zagrożenie życia lub zdrowia ludzkiego lub mienia, przy czym realizacja czynności w tak odmiennych warunkach powinna odbywać się w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby kontrolowanej (art. 15d ust. 6 u.p.). Osoba kontrolowana, oprócz ww. gwarancji ustawowych, ma prawo wskazać osobę, której obecności

domaga się podczas kontroli osobistej. Jak należy wnosić z treści przepisu art. 15d ust. 7 u.p., odmowa dopuszczenia do czynności osoby wskazanej powinna mieć charakter wyjątkowy i znaleźć odzwierciedlenie w protokole z czynności.

Po zakończeniu kontroli osobistej na funkcjonariuszu spoczywa obowiązek pouczenia osoby kontrolowanej o prawie:

- do złożenia zażalenia,
- do żądania sporządzenia protokołu z kontroli (art. 15d ust. 9 u.p.).

Z kontroli osobistej sporządza się protokół w przypadku, gdy **osoba kontrolowana zgłosiła takie żądanie bezpośrednio po jej dokonaniu**, oraz gdy w toku kontroli znaleziono broń lub przedmioty, o których mowa w art. 15 ust. 1 pkt 5 u.p. (art. 15d ust. 10 u.p.).

Osobie kontrolowanej przysługuje zażalenie do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce dokonania kontroli osobistej, w terminie siedmiu dni od dnia jej dokonania, w celu zbadania jej zasadności, legalności oraz prawidłowości. Do zażalenia stosuje się odpowiednio przepisy rozdziału 50 k.p.k. Zażalenie składa się za pośrednictwem jednostki organizacyjnej Policji właściwej według miejsca dokonania kontroli, która niezwłocznie przekazuje je do sądu (art. 15d ust. 11, 15 u.p.).

Sposób sporządzenia protokołu z dokonania kontroli osobistej, wzór protokołu, a także sposób postępowania w jednostkach organizacyjnych Policji ze złożonym zażaleniem oraz z protokołem i dokumentacją służbową z kontroli określa rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7 V 2019 r. w sprawie dokumentowania przez policjantów kontroli osobistej oraz przeglądania zawartości bagaży lub sprawdzania ładunków (Dz.U. z 2019 r., poz. 904).

W przypadku stwierdzenia bezzasadności, nielegalności oraz nieprawidłowości dokonania kontroli, sąd zawiadamia o tym prokuratora i kierownika jednostki organizacyjnej Policji nadrzędnej nad jednostką organizacyjną Policji, w której pełnił służbę policjant, który dokonał kontroli osobistej (art. 15d ust. 12 u.p.).

- j) przeglądanie zawartości bagaży lub sprawdzanie ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego polega na: wzrokowej i manualnej kontroli zawartości bagaży lub ładunków, w tym manualnym sprawdzeniu ładunków, elementów konstrukcyjnych bagaży oraz znajdujących się

w nich przedmiotów, sprawdzeniu bagaży i ładunków z wykorzystaniem psa służbowego lub z wykorzystaniem środków technicznych niezbędnych do wykrywania materiałów i urządzeń zabronionych, w szczególności broni, materiałów wybuchowych, środków odurzających, substancji psychotropowych i ich prekursorów. Czynności te wykonuje się w obecności posiadacza bagaży lub ładunków (art. 15e ust. 1 pkt 1 i 2, ust. 2 u.p.). Policjant w związku z realizacją ww. czynności ma prawo żądania udostępnienia bagaży lub przewożonych ładunków, w tym otwarcia bagażnika oraz udostępnienia przestrzeni bagażowej w środkach komunikacji do przejrzania, wyjęcia przewożonych bagaży lub ładunków oraz otwarcia i pokazania ich zawartości. Posiadacz bagażu lub ładunku obowiązany jest udostępnić go policjantowi do przejrzania lub sprawdzenia. Czynności te wykonuje się w miarę możliwości w sposób niepowodujący uszkodzenia przeglądanych bagaży lub ładunków (art. 15e ust. 5–7 u.p.).

Posiadaczowi bagaży lub ładunków przysługuje zażalenie do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce dokonania czynności, w terminie siedmiu dni od dnia jej dokonania, w celu zbadania jej zasadności, legalności oraz prawidłowości. Do zażalenia stosuje się odpowiednio przepisy rozdziału 50 k.p.k. Zażalenie składa się za pośrednictwem jednostki organizacyjnej Policji właściwej według miejsca dokonania kontroli, która niezwłocznie przekazuje je do sądu (art. 15e ust. 11, 13 u.p.).

Sposób sporządzenia protokołu z czynności przeglądania bagaży lub sprawdzania ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego, wzór protokołu, a także sposób postępowania w jednostkach organizacyjnych Policji ze złożonym zażaleniem oraz z protokołem i dokumentacją służbową sporządzonymi w wyniku przeglądania zawartości bagaży lub sprawdzania ładunków określa rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 maja 2019 r. w sprawie dokumentowania przez policjantów kontroli osobistej oraz przeglądania zawartości bagaży lub sprawdzania ładunków (Dz.U. z 2019 r., poz. 904).

W przypadku stwierdzenia bezzasadności, nielegalności oraz nieprawidłowości dokonania kontroli, sąd zawiadamia o tym prokuratora i kierownika jednostki organizacyjnej Policji nadrzędnej

nad jednostką organizacyjną Policji, w której pełnił służbę policjant, który dokonał kontroli osobistej (art. 15d ust. 12 u.p.).

- k) obserwowanie i rejestrowanie przy użyciu środków technicznych obrazu zdarzeń w miejscach publicznych, a w przypadku czynności administracyjno-porządkowych podejmowanych na podstawie ustawy, także dźwięku towarzyszącego tym zdarzeniom (art. 15 ust. 1 pkt 5a u.p.). „Uprawnienie to pełni przede wszystkim rolę w procesie prewencyjnym – umożliwia Policji wcześniejsze rozpoznanie zdarzeń niebezpiecznych bądź związanych z popełnieniem czynu zabronionego oraz odpowiednie zareagowanie”³.

Policjant podczas czynności służbowych wykonuje uprawnienie do obserwowania i rejestrowania obrazu lub dźwięku zdarzeń w sposób: 1) bezpośredni – w przypadku obecności policjantów w miejscu prowadzenia obserwacji i rejestracji obrazu lub dźwięku zdarzeń; 2) zdalny – przy użyciu urządzeń teleinformatycznych przekazujących obraz lub dźwięk zdarzeń na odległość; 3) jawny lub przy użyciu metod uniemożliwiających osobom nieupoważnionym ustalenie faktu prowadzenia obserwacji i rejestracji. Czynności te dokumentowane są w notatniku służbowym, notatce służbowej, notatce urzędowej, komunikacie, meldunku, określając miejsce i czas ich rozpoczęcia i zakończenia oraz rodzaj użytych środków technicznych (§ 15 i 16 cyt. wyżej rozporządzenia Rady Ministrów z 4 II 2020 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów).

- l) sprawdzenie prewencyjne w celu ochrony przed bezprawnymi zamachami na życie lub zdrowie osób lub mienie lub w celu ochrony przed nieuprawnionymi działaniami skutkującymi zagrożeniem życia lub zdrowia lub bezpieczeństwa i porządku publicznego (art. 15 ust. 1 pkt 9 u.p.).

Sprawdzenie prewencyjne polega na m.in. manualnym sprawdzeniu osoby, zawartości jej odzieży oraz przedmiotów znajdujących się na jej ciele lub przez nią posiadanych. Czynności powinny być dokonywane w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby im poddanej, przez policjanta tej samej płci, co osoba kontrolowana (art. 15g u.p.). Kwestie związane z dokumentowaniem sprawdzenia prewencyjnego reguluje § 28 rozporządzenia Rady

³ Z. Gądzik, *Komentarz do art. 15 teza 19*, w: Ł. Czebotar i in., *Ustawa...*

Ministrów z 4 II 2020 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów.

- 1) wydawanie osobom poleceń określonego zachowania się w granicach niezbędnych do wykonywania takich czynności, jak legitymowanie osób w celu ustalenia ich tożsamości, przeszukiwanie osób i pomieszczeń, dokonywanie kontroli osobistej, a także przeglądanie zawartości bagaży i sprawdzanie ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego, dokonywanie sprawdzenia przewencyjnego – czerpie umocowanie w art. 15 ust. 1 pkt 10 ustawy o Policji. Policjant realizuje te uprawnienia, gdy jest to niezbędne do sprawnego i zgodnego z przepisami ustawy wykonania czynności służbowych. Wydawanie osobie polecenia ma następować w sposób jednoznaczny i zrozumiały, w tym przy użyciu urządzeń technicznych. Dokumentowanie przedmiotowego polecenia określa przepis § 29 przywołanego rozporządzenia Rady Ministrów z 4 II 2020 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów.

Przyznanie Policji określonych ustawą uprawnień w naturalny sposób związane jest z określeniem przesłanek faktycznych legitymujących ich zastosowanie, bez wystąpienia których podejmowane czynności służbowe pozbawione będą przymiotu zasadności, z którą w oczywisty sposób koegzystować powinna zasada proporcjonalności. Bezdyskusyjnie podejmowanie określonych czynności, mających mieścić się w kompetencjach ustawowych, musi przejść weryfikację, także przez samego policjanta działającego na miejscu zdarzenia, czy są zgodne z obowiązującym prawem, a zatem czy są legalne. Ostatecznie zaś każda forma służbowej aktywności w zakresie uprawnień wymaga konfrontacji z pytaniem, czy jest realizowana w sposób prawidłowy. Dopiero pozytywne odpowiedzi w tych trzech kwestiach pozwalają stwierdzić, że realizacja uprawnień odbywa się w zgodzie z prawem. Nie bez przyczyny wspomniana weryfikacja powinna być dokonywana w czasie teraźniejszym (tu i teraz), albowiem tylko w takich okolicznościach, w realnych stanach faktycznych, osadzonych w konkretnym miejscu i czasie, jest przestrzeń na świadomą w zakresie podstaw i skutków decyzję o realizacji uprawnień. Nie bez przyczyny bowiem ustawodawca określa, że w zgodzie z prawem, tzn. wówczas, gdy czynności są celowe, osadzone w przepisie

i realizowane w zgodzie z nim, a także w sposób możliwie najmniej kolizyjny z dobrami osobistymi (art. 23 k.c. – zdrowie, wolność, cześć: godność i dobre imię). Oceny dokonywane *post factum* z istoty swej przynależą innym organom i koncentrują się na analizie faktów i wnioskowaniu z nich o ewentualności wykroczenia poza granice uprawnień.

Wykroczenie takie oznacza kolizję z innymi normami prawnymi, jak np. określonymi k.k. czy ustawą o Policji w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej. Policjant odpowiada dyscyplinarnie za popełnienie przewinienia dyscyplinarnego polegającego na naruszeniu dyscypliny służbowej lub nieprzestrzeganiu zasad etyki zawodowej. Naruszenie dyscypliny służbowej stanowi czyn policjanta polegający na zawinionym przekroczeniu uprawnień lub niewykonaniu obowiązków wynikających z przepisów prawa. Naruszeniem dyscypliny służbowej jest w szczególności niedopełnienie obowiązków wynikających ze złożonego ślubowania, a także przepisów prawa; zaniechanie czynności służbowej albo wykonanie jej w sposób nieprawidłowy; niedopełnienie obowiązków służbowych albo przekroczenie uprawnień określonych w przepisach prawa.

1.2. Ustawa o ochronie granicy państwowej

Każde ze wskazanych wyżej ustawowych uprawnień legitymuje Policję do podejmowania stosownych działań na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, w tym w strefie nadgranicznej, którą definiuje ustawa z 12 X 1990 r. o ochronie granicy państwowej (Dz.U. z 2019 r., poz. 1776). Artykuł 12 ustawy stanowi, że strefa nadgraniczna obejmuje cały obszar gmin przyległych do granicy państwowej, a na odcinku morskim – do brzegu morskiego. Jeżeli określona w ten sposób szerokość strefy nadgranicznej nie osiąga 15 km, włącza się do niej również obszar gmin bezpośrednio sąsiadujących z gminami przyległymi do granicy państwowej lub brzegu morskiego. Zasięg strefy nadgranicznej oznacza się tablicami z napisem: „Strefa nadgraniczna”.

W przypadku konieczności zapewnienia bezpieczeństwa lub porządku publicznego w strefie nadgranicznej w związku z zagrożeniem życia lub zdrowia ludzi, lub mienia, wynikającym z przekraczania granicy państwowej wbrew przepisom prawa lub podejmowania prób takiego

przekraczania, lub uzasadnionym ryzykiem popełnienia czynów zabronionych, może być wprowadzony czasowy zakaz przebywania na określonym obszarze w strefie nadgranicznej przyległej do granicy państwowej stanowiącej granicę zewnętrzną w rozumieniu przepisów kodeksu granicznego Schengen (art. 12a ust. 1 ustawy o ochronie granicy państwowej).

Minister właściwy do spraw wewnętrznych, po zasięgnięciu opinii Komendanta Głównego Straży Granicznej, może wprowadzić, w drodze rozporządzenia, wspomniany zakaz na określonym obszarze gmin lub ich część (art. 12a ust. 2 ustawy o ochronie granicy państwowej). W dacie niniejszego opracowania obowiązuje rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 30 XI 2021 r. w sprawie wprowadzenia czasowego zakazu przebywania na określonym obszarze w strefie nadgranicznej przyległej do granicy państwowej z Republiką Białorusi (Dz.U. z 2021 r., poz. 2193). W załączniku do rozporządzenia znajduje się wykaz obrębów ewidencyjnych stanowiących obszar, na którym wprowadza się zakaz przebywania.

Obszar, o którym mowa w art. 12a ust. 1 cytowanej ustawy, na którym został wprowadzony zakaz przebywania, oznacza się w dobrze widocznych miejscach tablicami z napisem: „Obszar objęty zakazem przebywania – wejście zabronione” (art. 12c ustawy o ochronie granicy państwowej).

Ustawa przewiduje sankcję za naruszenie zakazu przebywania na obszarze nim objętym. Stosownie do treści art. 18d ustawy o ochronie granicy państwowej, popełnia wykroczenie ten, kto, nie będąc do tego uprawnionym, przebywa na obszarze objętym zakazem, o którym mowa w art. 12a ust. 1, w czasie jego obowiązywania. Grozi za to kara aresztu lub grzywny.

Ze względu zatem na ustanowienie owego obszaru i wprowadzenie zakazu przebywania na nim, co objęte jest sankcją porządkowo-administracyjną, można, a nawet należy spodziewać się podejmowania przez Policję (i inne formacje, np. Straż Graniczną) działań określonych w odpowiednich ustawach kompetencyjnych.

2. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

W kontekście uprawnień Policji, wynikających z przepisów k.p.k. oraz ustawy o Policji, i ich realizacji w praktyce, na uwagę zasługują judykaty Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, o charakterze rozstrzygnięć gwarancyjnych, a przede wszystkim dwa niżej wymienione wyroki:

- 1) wyrok z 8 X 2020 r. w sprawie 7224/11 – Zakaz niehumanitarnego i poniżającego traktowania. Zakaz dyskryminacji. Homofobiczne i transfobiczne zachowania funkcjonariuszy policji w trakcie przeszukania siedziby organizacji pozarządowej działającej na rzecz osób LGBT (art. 3 i 14 Konwencji);
- 2) wyrok z 29 X 2020 r. w sprawie 71205/11 – Prawo do poszanowania mieszkania. Prokuratorski nakaz przeszukania mieszkania skarżącego w związku z wykroczeniem, które miała popełnić osoba trzecia (art. 8 Konwencji).

III. SIŁY ZBROJNE (W TYM WOJSKA OBRONY TERYTORIALNEJ)

1. Podstawa prawna

1.1. Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej z 21 XI 1967 r.

W skład sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej wchodzi: Siły Powietrzne, Marynarka Wojenna, Wojska Specjalne, Wojska Obrony Terytorialnej, Wojska Obrony Terytorialnej (art. 3 ust 1). Z powyższego należy wnioskować, że WOT jako część sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej realizuje przewidziane w ustawie zadania. Podstawy prawnej do ich obecności na granicy polsko-białoruskiej należy upatrywać w treści art. 2a ustawy: „Siły Zbrojne, realizując zadania konstytucyjne, w zakresie ochrony niepodległości państwa, niepodzielności jego terytorium oraz zapewnienia bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic, mają prawo stosowania środków przymusu bezpośredniego, użycia broni i innego uzbrojenia, z uwzględnieniem konieczności i celu wykonania tych zadań, w sposób adekwatny do zagrożenia oraz w granicach zasad określonych w wiążących Rzeczpospolitą Polską ratyfikowanych umowach międzynarodowych oraz międzynarodowym prawie zwyczajowym”.

1.2. Ustawa o Straży Granicznej z 12 X 1990 r.

Bezpośrednią podstawę prawną pozwalającą na obecność sił zbrojnych na granicy i przyznającą jej oddziałom część kompetencji Straży Granicznej jest:

- art. 11b ustawy (zagrożenie bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz strefy nadgranicznej) w szczególności z powodu:
 - 1) bezpośredniego zagrożenia zamachem na nienaruszalność granicy państwowej lub jego dokonania,
 - 2) sprowadzenia bezpośredniego niebezpieczeństwa powszechnego dla życia, zdrowia lub wolności obywateli,
 - 3) bezpośredniego zagrożenia zamachem na obiekty lub urządzenia wykorzystywane przez Straż Graniczną,
 - 4) zagrożenia przestępstwem o charakterze terrorystycznym lub jego dokonania w stosunku do obiektów lub urządzeń, o których mowa w pkt. 3, lub mogącym skutkować niebezpieczeństwem dla życia ludzkiego
- jeżeli użycie sił Straży Granicznej okaże się niewystarczające lub uzasadnia to stopień zagrożenia, do pomocy Straży Granicznej mogą być użyte oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, zwane dalej „oddziałami i pododdziałami Sił Zbrojnych”.

Użycie oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych (w tym także WOT) następuje w wyżej opisanym przypadku na podstawie postanowienia Prezydenta RP wydanego na wniosek Prezesa Rady Ministrów. W przypadku niecierpiącym zwłoki decyzję o udzieleniu pomocy podejmuje Minister Obrony Narodowej, na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych, określający zakres i formę pomocy, zawiadamiając o niej niezwłocznie Prezydenta RP i Prezesa Rady Ministrów. Prezydent niezwłocznie wydaje postanowienie o zatwierdzeniu lub uchyleniu ww. decyzji.

2. Uprawnienia żołnierzy WOT

2.1. Uprawnienia żołnierzy sił zbrojnych (w tym WOT) działających na podstawie art. 11 b ustawy o Straży Granicznej

Żołnierzom oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych (w tym WOT) kierowanych do pomocy Straży Granicznej przysługują w zakresie niezbędnym do wykonywania ich zadań, wobec wszystkich osób, uprawnienia funkcjonariuszy Straży Granicznej określone w art. 11 ust. 1 pkt 2, 4–5a, 5b lit. a i b, pkt 6, 7, 7a i 10 oraz art. 23. Korzystanie z tych uprawnień

następuje na zasadach i w trybie określonym dla funkcjonariuszy Straży Granicznej. Zatem wszystkie przepisy określające zasady przeprowadzenia niżej opisanych czynności przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, a które mogą być wykonywane przez żołnierzy sił zbrojnych, w tym przez WOT, stosuje się w takim przypadku również do czynności przez nich przeprowadzanych.

2.1.1. Dokonywanie kontroli osobistej, a także przeglądanie zawartości bagaży, sprawdzanie ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach komunikacji lotniczej, drogowej, kolejowej i wodnej (art. 11 ust. 1 pkt 2):

- a) w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełniania czynu zabronionego pod groźbą kary,
- b) w celu znalezienia broni lub innych niebezpiecznych przedmiotów mogących służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary,
- c) w celu znalezienia przedmiotów, których użycie może spowodować naruszenie bezpieczeństwa publicznego lub porządku publicznego,
- d) w celu znalezienia przedmiotów, których posiadanie jest zabronione, a także przedmiotów podlegających zajęciu na potrzeby prowadzonych postępowań,
- e) gdy jest to niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa innych osób, w tym funkcjonariuszy realizujących czynności służbowe lub osób, w stosunku do których są wykonywane czynności służbowe, gdy osoby te są doprowadzane lub umieszczane, lub przebywają w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców,
- f) jeżeli zachowanie osób, o których mowa w lit. e, wskazuje, że mogą one stanowić zagrożenie dla siebie, lub z posiadanych informacji wynika, że podejmowały już wcześniej próby samookaleczenia,
- g) gdy jest to niezbędne dla zapewnienia porządku w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców.

2.1.2. Kontrola osobista polega na sprawdzeniu zawartości odzieży i obuwia osoby poddawanej kontroli osobistej, zwanej dalej „osobą kontrolowaną”, i przedmiotów, które znajdują się na jej ciele, bez odsłaniania przykrytej odzieżą powierzchni ciała, z odsłonięciem przykrytych odzieżą powierzchni ciała w celu oraz w zakresie niezbędnym do odebrania

broni lub przedmiotów, o których mowa w ustawie, w przypadku gdy ujawniono ich posiadanie przez osobę kontrolowaną podczas sprawdzenia i gdy do ich odebrania nie jest wystarczające, a także sprawdzeniu jamy ustnej, nosa, uszu oraz włosów osoby kontrolowanej, miejsc intymnych osoby kontrolowanej – w szczególnie uzasadnionych przypadkach.

Funkcjonariusz dokonuje kontroli osobistej w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby kontrolowanej oraz w zakresie niezbędnym w danych okolicznościach do realizowania celu dokonywanej kontroli. Podczas opisywanych czynności osoba kontrolowana powinna być częściowo ubrana. Funkcjonariusz najpierw sprawdza część odzieży, a przed sprawdzeniem kolejnej części umożliwia osobie kontrolowanej włożenie odzieży już sprawdzonej. Omawianego sprawdzenia można dokonać wzrokowo, manualnie lub z wykorzystaniem psa służbowego lub środków technicznych niezbędnych do wykrywania materiałów i urządzeń, których posiadanie jest zabronione, w szczególności broni, materiałów wybuchowych, środków odurzających, substancji psychotropowych i ich prekursorów. Natomiast sprawdzenia jamy ustnej, nosa, uszu, włosów i miejsc intymnych tylko wzrokowo lub manualnie.

Osoba kontrolowana jest obowiązana umożliwić funkcjonariuszom dokonanie czynności, przy czym kontrolę osobistą przeprowadza funkcjonariusz tej samej płci, co osoba kontrolowana, w miejscu niedostępnym w czasie dokonywania kontroli dla osób postronnych.

Tylko wówczas, gdy kontrola osobista musi być przeprowadzona niezwłocznie, w szczególności ze względu na okoliczności mogące stanowić zagrożenie życia lub zdrowia ludzkiego lub mienia, może jej dokonać funkcjonariusz płci odmiennej niż osoba kontrolowana. Podczas kontroli osobistej może być obecna osoba przybrana przez dokonującego czynności, a w przypadku gdy nie uniemożliwi to przeprowadzenia kontroli osobistej albo nie utrudni jej przeprowadzenia w istotny sposób, podczas kontroli może być obecna także osoba wskazana przez osobę kontrolowaną.

Żołnierz sił zbrojnych (WOT) dokonujący kontroli osobistej:

- podaje swój stopień, imię i nazwisko w sposób umożliwiający odnotowanie tych danych, jeżeli wcześniej nie wykonał tych czynności;
- podaje podstawę prawną oraz przyczynę podjęcia czynności;
- legitymuje osobę kontrolowaną oraz inne osoby, jeżeli uczestniczą w czynności;

- może wezwać osobę kontrolowaną do dobrowolnego wydania broni lub przedmiotów,
- może żądać: opróżnienia przez osobę kontrolowaną kieszeni, innych części odzieży, przedmiotów znajdujących się na ciele osoby kontrolowanej lub przez nią posiadanych, zdjęcia odzieży, obuwia lub bielizny przez osobę kontrolowaną, przyjęcia przez osobę kontrolowaną odpowiedniej pozycji ciała w sposób umożliwiający sprawdzenie miejsc intymnych,
- odbiera osobie kontrolowanej broń lub przedmioty, o których mowa w ustawie.

Po zakończeniu kontroli osobistej odnotowuje jej dokonanie w dokumentacji służbowej, określając datę, miejsce, czas i przyczynę jej przeprowadzenia, zakres przeprowadzonych czynności oraz dane osoby kontrolowanej i osób w niej uczestniczących. Sporządza protokół z kontroli osobistej, ale tylko wówczas, gdy w toku kontroli osobistej ujawniono przedmioty, o których mowa w art. 11 ust. 1 pkt 2 lit. B-d ustawy. Natomiast żołnierz przeprowadzający czynność kontroli osobistej, identycznie jak funkcjonariusz Straży Granicznej poucza osobę kontrolowaną o prawie do złożenia zażalenia, żądania sporządzenia protokołu z kontroli osobistej. Podkreślenia wymaga fakt, że sporządzenie protokołu z kontroli osobistej nie jest obligatoryjne. Aby doszło do jego sporządzenia, osoba kontrolowana musi zgłosić takie żądanie i to bezpośrednio po dokonaniu kontroli. Osobie kontrolowanej przysługuje zażalenie do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce przeprowadzenia czynności, w terminie siedmiu dni od dokonania kontroli osobistej, w celu zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości jej dokonania.

2.1.3. Przeglądanie zawartości bagaży lub ładunków w portach i na dworcach polega na wzrokowej kontroli zawartości bagaży lub ładunków, manualnym sprawdzeniu elementów konstrukcyjnych bagaży oraz znajdujących się w nich przedmiotów, manualnym sprawdzeniu ładunków, sprawdzeniu bagaży lub ładunków z wykorzystaniem psa służbowego lub urządzeń i sprzętu specjalistycznego, w szczególności służącego do wykrywania przedmiotów, których posiadanie jest zabronione, materiałów wybuchowych, środków odurzających lub substancji psychotropowych i ich prekursorów.

Czynności te żołnierz podobnie jak funkcjonariusz Straży Granicznej realizuje w obecności osoby posiadającej bagaż lub przewożącej ładunek albo przedstawiciela przewoźnika, spedytora lub agenta morskiego i z obowiązku tego zwalnia go jedynie brak możliwości zapewnienia natychmiastowej obecności tych osób. Osoba dokonująca opisywanej czynności ma prawo żądać udostępnienia bagaży lub przewożonych ładunków, w tym otwarcia bagażnika oraz udostępnienia przestrzeni bagażowej w środkach komunikacji do przejrzania, wyjęcia przewożonych bagaży lub ładunków oraz otwarcia i pokazania ich zawartości. Ma również obowiązek, tak jak w przypadku funkcjonariuszy Straży Granicznej, realizując opisaną czynność, podać: swój stopień, imię i nazwisko w sposób umożliwiający odnotowanie tych danych, jeżeli wcześniej nie wykonał tych czynności, i podstawę prawną oraz przyczynę podjęcia czynności. Przeglądania zawartości bagaży lub sprawdzania ładunków dokonuje się w miarę możliwości w sposób niepowodujący ich uszkodzenia. Po zakończeniu realizacji czynności osoba wykonująca czynność poucza o prawie do złożenia zażalenia oraz o prawie do żądania sporządzenia protokołu z dokonanej czynności.

Podobnie jak w przypadku kontroli osobistej sporządzenie protokołu następuje tylko na żądanie osoby, której czynność dotyczyła, zgłoszone bezpośrednio po jej przeprowadzeniu. Posiadaczowi bagaży lub ładunków lub przedstawicielowi przewoźnika, spedytora lub agenta morskiego, w obecności którego dokonano czynności określonych w ust. 1, przysługuje zażalenie do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce przeprowadzenia czynności, w terminie siedmiu dni od dnia jej dokonania, w celu zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości jej dokonania. Do zażalenia stosuje się odpowiednio przepisy k.p.k.

2.1.4. Legitymowanie lub ustalanie w inny sposób tożsamości osoby (art. 11 ust. 1 pkt 4) – zasady ich dokonywania szczegółowo opisano w części dotyczącej Straży Granicznej.

2.1.5. Zatrzymywanie osób w trybie i w przypadkach określonych w przepisach k.p.k. i innych ustaw. Artykuł 244 § 1 k.p.k. stanowi, iż Policja oraz inne uprawnione organy mają prawo zatrzymać osobę podejrzaną zawsze wtedy, gdy istnieje uzasadnione przypuszczenie popełnienia przestępstwa, a zachodzi obawa ucieczki lub ukrycia się tej osoby albo

zatarcia śladów przestępstwa, nie można ustalić jej tożsamości, a także istnieją przesłanki do prowadzenia wobec tej osoby postępowania przyspieszonego. Z czynności zatrzymania sporządza się protokół, bez konieczności zgłaszania takiego żądania przez osobę zatrzymaną, która ma prawo otrzymać odpis protokołu zatrzymania. Do protokołu wpisuje się imię, nazwisko, funkcję osoby dokonującej zatrzymania. W przypadku zatrzymania na podstawie k.p.k. zatrzymujący ma natychmiast poinformować zatrzymanego o jego przyczynach, zarówno tych prawnych, jak i faktycznych, oraz przysługujących zatrzymanemu prawach, w tym:

- prawie do skorzystania z pomocy adwokata lub radcy prawnego i kontaktu z nimi,
- prawie do bezpłatnej pomocy tłumacza,
- prawie do złożenia lub odmowy złożenia oświadczenia,
- prawie do otrzymania odpisu protokołu zatrzymania,
- prawie dostępu do pierwszej pomocy medycznej,
- prawie złożenia zażalenia celem zbadania zasadności zatrzymania,
- prawie kontaktu z konsulem w przypadku cudzoziemców,
- prawie zatrzymanego do wysłuchania,
- obowiązku zwolnienia w przypadku upływu 48 godzin od zatrzymania i braku przekazania do dyspozycji sądu oraz zwolnienia w sytuacji upływu 24 godzin od momentu przekazania do sądu, jeżeli sąd nie doręczył lub nie ogłosił zatrzymanemu postanowienia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania,
- prawie złożenia zażalenia (szczegółowo opisane w części dotyczącej Straży Granicznej).

2.1.6. Zatrzymywanie osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia (art 11 ust. 1 pkt 5a) (szczegółowo opisano w części dotyczącej Straży Granicznej).

2.1.7. Doprowadzanie osób zatrzymanych w trybie i przypadkach określonych w przepisach k.p.k. i innych ustaw do właściwego organu Straży Granicznej, sądu lub prokuratury, a także cudzoziemców, wobec których prowadzone są postępowania określone w ustawie z 12 XII 2013 r. o cudzoziemcach oraz w ustawie z 13 VI 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a także

umieszczonych w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców do organu Straży Granicznej, sądu, prokuratury, jednostki organizacyjnej Policji, wojewody, Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych lub podmiotów leczniczych (art 11 ust.1 pkt 5b) (szczegółowo opisano w części dotyczącej Straży Granicznej).

2.1.8. Przeszukiwanie osób, rzeczy, pomieszczeń i środków transportu w trybie i przypadkach określonych w przepisach kodeksu postępowania karnego i innych ustaw (art. 11 ust. 1 pkt 6). Podstawą faktyczną przeszukania jest dysponowanie przez organ informacjami wskazującymi na uzasadnione przypuszczenie, że w danym miejscu lub u danej osoby znajdują się poszukiwane przedmioty bądź poszukiwane osoby (art. 219 § 1 k.p.k.). To uzasadnione przypuszczenie nie może być oparte na wątpliwych i niepotwierdzonych informacjach. Organem uprawnionym do wydania postanowienia o żądaniu wydania rzeczy i przeszukaniu jest prokurator. W wypadkach niecierpiących zwłoki uprawnienie to przysługuje Policji lub innemu uprawnionemu organowi, np. Straży Granicznej, siłom zbrojnym, w tym WOT, CBA i ABW. Rzeczy stanowiące dowód w sprawie, których podmioty te mogą poszukiwać, to przedmioty, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa, zachowały na sobie ślady przestępstwa, pochodzą bezpośrednio z przestępstwa lub mogą służyć jako środek dowodowy do wykrycia sprawcy czynu lub do ustalenia okoliczności przestępstwa albo których posiadanie jest zabronione (§ 159 Regulaminu urzędowania powszechnych jednostek prokuratury).

Przeszukanie może dotyczyć przeszukania pomieszczeń (mieszkania, inne lokale) i innych miejsc (miejsca otwarte, środki transportu) oraz systemu komputerowego. Jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że poszukiwane rzeczy posiada określona osoba, można dokonać przeszukania osoby, jej odzieży i przedmiotów. Innym rodzajem przeszukania jest przeszukanie mające na celu wykrycie i zatrzymanie albo przymusowe doprowadzenie osoby podejrzanej. Za osobą podejrzaną uważa się tę, co do której istnieje przypuszczenie, że popełniła przestępstwo, jednakże nie został jej przedstawiony zarzut. W przypadku tego rodzaju przeszukania organ procesowy powinien również posiadać informacje wskazujące na to, że w danym miejscu lub pomieszczeniu może przebywać osoba podejrzana.

Przeszukania można dokonać wyłącznie w oparciu o postanowienie o przeszukaniu i winno ono zawierać wskazanie celu tej czynności oraz dokładne określenie przedmiotów, które mają być odnalezione, bądź osób, które mają być ujęte. Z kolei uzasadnienie postanowienia powinno zawierać przywołanie dowodów bądź okoliczności, które przemawiają za koniecznością dokonania tej czynności, tj. dające podstawę do przypuszczenia, że poszukiwane przedmioty lub poszukiwana osoba znajdują się w tym miejscu.

Przeszukania może dokonać prokurator albo na polecenie sądu lub prokuratora Policja (w innych przypadkach wskazanych w ustawach inne organy, np. Straż Graniczna, siły zbrojne, w tym WOT, ABW i CBA) – art. 220 § 1 k.p.k. W praktyce przeszukanie z udziałem prokuratora należy do rzadkości. W przypadku odmowy dobrowolnego otwarcia pomieszczenia, w którym ma być dokonane przeszukanie, można użyć siły fizycznej bądź środków pozwalających na pokonanie przeszkody, nawet materiałów wybuchowych.

Osobie, u której ma być dokonane przeszukanie, przed tą czynnością należy okazać postanowienie o przeszukaniu (art. 220 § 2 k.p.k.). W praktyce odpis postanowienia o przeszukaniu doręcza się osobie uprawnionej za potwierdzeniem odbioru. Nadto osoba, u której ma być dokonane przeszukanie, powinna zostać powiadomiona o jego celu i jednocześnie wezwana do dobrowolnego wydania poszukiwanego przedmiotu (art. 224 § 1 k.p.k.). Dopiero gdy poszukiwana rzecz nie zostanie wydana, można przystąpić do następnej fazy czynności, tj. przeszukania i odebrania rzeczy (art. 224 § 1 k.p.k.). Jeżeli poszukiwana rzecz zostanie dobrowolnie wydana, organ powinien odstąpić od dalszego przeszukania. Przy czynności przeszukania ma prawo być obecna osoba, u której dokonywane jest przeszukanie, oraz osoba przybrana przez prowadzącego czynność. Ponadto może być obecna osoba wskazana przez tego, u którego jest dokonywana czynność. Przy czym możliwe jest to tylko wówczas, gdy obecność osoby przybranej nie będzie uniemożliwiać przeszukania albo utrudniać go w istotny sposób (art. 224 § 2 k.p.k.). O uprawnieniu do przybrania osoby do przeszukania organ procesowy powinien pouczyć osobę, u której dokonuje się przeszukania. W sytuacji gdy w miejscu dokonywania przeszukania nie ma gospodarza, do czynności należy przywołać przynajmniej jednego dorosłego domownika lub sąsiada (art. 224 § 2 k.p.k.). Osoby te powinny również zostać

powiadomione o celu przeszukania i ewentualnie wezwane do dobrowolnego wydania poszukiwanego przedmiotu.

Przeszukanie zamieszkałych pomieszczeń powinno odbyć się za dnia. Za pomieszczenia zamieszkałe uważa się obiekty, w których ktoś stale lub okresowo przebywa. Wyjątkowo, w wypadkach niecierpiących zwłoki, może to odbyć się z porze nocnej. Za porę nocą uważa się okres od godziny 22.00 do 6.00 rano. Z tym że przeszukanie rozpoczęte za dnia może być kontynuowane mimo nastania pory nocnej. W porze nocnej można przeszukiwać lokale dostępne dla nieokreślonej liczby osób (np. dworce) albo służące do przechowywania przedmiotów (np. magazyny) – art. 221 k.p.k. Przeszukanie osoby i odzieży na niej powinno w miarę możliwości dokonane przez osobę tej samej płci (art. 223 k.p.k.).

UWAGA! W wypadkach niecierpiących zwłoki przeszukanie może być dokonane bez postanowienia sądu lub prokuratora. Może mieć to miejsce wówczas, gdy wydanie postanowienia nie jest możliwe, a istnieją skonkretyzowane okoliczności wskazujące na możliwość ukrycia lub zniszczenia przedmiotów mogących stanowić dowody w sprawie bądź ucieczki lub ukrycia się osoby poszukiwanej. Z reguły organem, który dokonuje tego rodzaju czynności, jest Policja. W takiej sytuacji może to nastąpić po okazaniu nakazu kierownika jednostki dokonującej czynności lub legitymacji służbowej funkcjonariusza Policji.

Tego rodzaju przeszukanie może nastąpić przed formalnym wszczęciem śledztwa lub dochodzenia na etapie tzw. dochodzenia w niezbędnym zakresie, o którym mowa w art. 308 k.p.k. Organ wykonujący czynność przeszukania bez postanowienia niezwłocznie zwraca się do sądu lub prokuratora (z reguły chodzi o prokuratora) o zatwierdzenie tej czynności. Odpis postanowienia prokuratora w przedmiocie zatwierdzenia przeszukania należy doręczyć osobie, u której dokonano przeszukania, w terminie siedmiu dni od daty czynności, ale doręczenie następuje tylko na zgłoszone do protokołu przeszukania żądanie wymienionej osoby. Konieczne zatem jest zgłoszenie takiego żądania do protokołu. O prawie do jego zgłoszenia osoba, u której dokonuje się przeszukania, powinna być pouczona (art. 220 § 3 k.p.k.). Wzmianka o tym pouczeniu powinna zostać zawarta w protokole z czynności. Zatwierdzenie przeszukania dokonanego bez postanowienia prokuratora powinno nastąpić w terminie siedmiu dni. W przypadku niedotrzymania tego terminu organ

dokonujący przeszukania powinien niezwłocznie zwrócić zatrzymane rzeczy osobie uprawnionej.

Z czynności przeszukania sporządza się obowiązkowo protokół (art. 143 § 1 pkt 6 k.p.k.). Winien on zawierać m.in. oznaczenie czynności, dokładne określenie godziny rozpoczęcia i zakończenia przeszukania, wymienić osoby uczestniczące w nim, w tym osoby przybrane, dokładną listę zatrzymanych rzeczy i w miarę potrzeby ich opis oraz wzmianki, o których sygnalizowano powyżej. Osoby uczestniczące w czynności mają prawo żądać zamieszczenia w protokole z pełną dokładnością wszystkiego, co dotyczy ich praw, oraz żądać odczytania fragmentów ich wypowiedzi wciągniętych do protokołu (art. 148 § 1, 2 i 3 k.p.k., art. 229 k.p.k.). Protokół podpisują osoby biorące udział w czynności. Przed jego podpisaniem należy go odczytać i uczynić wzmiankę o tym. Osoba uczestnicząca w czynności może zgłosić zarzuty co do jego treści. Jednocześnie należy je ująć w protokole wraz z oświadczeniem osoby wykonującej czynność przeszukania (art. 150 § 1 i 2 k.p.k.).

2.1.8.1. Tajemnica zawodowa

Jeżeli osoba, u której dokonano zatrzymania rzeczy lub u której przeprowadza się przeszukanie, oświadczy, że wydane lub znalezione w trakcie przeszukania pismo lub dokument zawiera informacje niejawne lub wiadomości objęte tajemnicą zawodową lub inną tajemnicę prawnie chronioną albo ma charakter osobisty, organ przeprowadzający czynność przekazuje niezwłocznie pismo lub dokument bez jego odczytania prokuratorowi lub sądowi w opieczętowanym opakowaniu (art. 225 § 1 k.p.k.). Organ procesowy dokonujący tych czynności nie jest uprawniony do weryfikacji tych oświadczeń. Wówczas, na etapie postępowania przygotowawczego, prokurator podejmuje decyzję co do dalszego wykorzystania w postępowaniu tychże dokumentów. W takiej sytuacji stosuje się zakazy dowodowe i ograniczenia wymienione w art. 178–181 k.p.k.

W przypadku gdy dokumenty zawierają informacje o klauzuli „tajne” lub „ściśle tajne”, prokurator zwraca się do właściwego organu o zwolnienie z tajemnicy. Z kolei, gdy dokumenty zawierają informacje o klauzuli „zastrzeżone” lub „poufne” albo tajemnice związane z wykonaniem zawodu, na etapie postępowania przygotowawczego prokurator może

samodzielnie w trybie art. 180 § 1 k.p.k. zwolnić z tej tajemnicy. Następuje to w formie postanowienia. W przypadku dokumentów zawierających informacje stanowiące tajemnicę notarialną, adwokacką, radcowską, lekarską lub dziennikarską, mogą one być wykorzystane w postępowaniu tylko, gdy jest to niezbędne ze względu **na dobro wymiaru sprawiedliwości** i tylko wtedy, **gdy dana okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu** (art. 180 § 2 k.p.k.). Decyzję w przedmiocie wykorzystania tychże dokumentów, za wyjątkiem dokumentów stanowiących **tajemnicę lekarską** (art. 226 k.p.k.), podejmuje sąd na wniosek prokuratora. O dokumentach zawierających tajemnicę lekarską decyduje prokurator. Zwolnienie z **tajemnicy dziennikarskiej** nie może obejmować danych umożliwiających identyfikację autora materiału prasowego, listu do redakcji lub innego materiału o tym charakterze, jak również innych osób udzielających informacji opublikowanych lub przekazanych do opublikowania, jeżeli osoby zastrzegły nieujawnianie powyższych danych, a także wszelkich informacji, które mogłoby naruszyć chronione prawem interesy osób trzecich.

Z instytucjami zatrzymania rzeczy i przeszukania związana jest norma gwarancyjna z art. 227 k.p.k., która nakazuje, by czynności te były wykonywane zgodnie z ich celami i z zachowaniem umiaru oraz poszanowaniem prywatności i godności osób, których te czynności dotyczą, bez wyrządzania niepotrzebnych szkód i dolegliwości. Naruszenie tego przepisu przez organ procesowy nie czyni czynności bezskuteczną. Może skutkować ewentualną odpowiedzialnością: dyscyplinarną, karną za przestępstwo urzędnicze z art. 231 k.k., cywilną w zakresie naruszania dóbr osobistych z art. 24 k.c., czy też odszkodowawczą Skarbu Państwa z art. 415–420 k.c.

Zgodnie z art. 236 § 1 k.p.k., na postanowienie prokuratora dotyczące przeszukania lub zatrzymania rzeczy, w przedmiocie dowodów rzeczowych bądź inne czynności dokonane w postępowaniu przygotowawczym stronom oraz osobom, których prawa zostały naruszone, przysługuje **zażalenie** do sądu rejonowego, w okręgu którego prowadzone jest postępowanie **w terminie zawitym siedmiu dni** od daty doręczenia odpisu postanowienia. Zażalenie wnosi się za pośrednictwem prokuratora, który wydał postanowienie bądź nadzoruje postępowanie, w którym dokonano czynności. Wniesienie zażalenia po tym terminie jest bezskuteczne.

2.1.9. Obserwowanie i rejestrowanie, przy użyciu środków technicznych służących do rejestracji obrazu i dźwięku, zdarzeń na drogach oraz w innych miejscach publicznych (art. 11 ust. 1 pkt 7) (szczegółowo opisano w części dotyczącej Straży Granicznej).

2.1.10. Obserwowanie i rejestrowanie przy użyciu środków technicznych obrazu w pomieszczeniach strzeżonych ośrodków, aresztów dla cudzoziemców lub w pomieszczeniach przeznaczonych dla osób zatrzymanych oraz w innych wykorzystywanych przez Straż Graniczną obiektach i obszarach w celu zapewnienia bezpieczeństwa przebywającym w nich osobom (art. 11 ust. 1 pkt 7a) (szczegółowo opisano w części dotyczącej Straży Granicznej).

2.1.11. Przebywanie i poruszanie się na gruntach bez uzyskiwania zgody ich właścicieli lub użytkowników oraz przechodzenia przez pola uprawne w czasie bezpośredniego pościgu, również z użyciem psa służbowego, jeżeli nie ma możliwości korzystania z dróg (art. 11 ust. 1 pkt 10).

2.1.12. Używanie środków przymusu bezpośredniego, przy czym ich użycie i wykorzystanie (podobnie jak użycie i wykorzystanie broni palnej) musi być udokumentowane na zasadach określonych w ustawie z 24 V 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

Żołnierze WOT uprawnieni są zatem do użycia lub wykorzystania następujących środków przymusu bezpośredniego.

- siły fizycznej,
- kajdanek,
- kaftana bezpieczeństwa,
- pasa obezwładniającego,
- siatki obezwładniającej,
- kasku zabezpieczającego,
- pałki służbowej,
- psa i konia służbowego,
- pocisków niepenetracyjnych,
- chemicznych środków obezwładniających,
- przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej,

- pokoju izolacyjnego,
- kolczatki drogowej i innych środków służących do zatrzymywania oraz unieruchamiania pojazdów mechanicznych,
- pojazdów służbowych,
- środków przeznaczonych do pokonywania zamknięć budowlanych i innych przeszkód, w tym materiałów wybuchowych,
- środków pirotechnicznych o właściwościach ogłuszających lub oślniewających (art. 23 ust. 1 ustawy o Straży Granicznej w zw. z art. 12 ust. 1 pkt 1–7, 9–13, 16–20 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej).

Środki te można zastosować wyłącznie w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z poniższych działań:

- wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem,
- odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby lub przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu,
- przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego,
- przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniane przez uprawnionego obszary, obiekty lub urządzenia oraz ochrony porządku lub bezpieczeństwa na tych obszarach lub obiektach,
- przeciwdziałania zamachowi na nienaruszalność granicy państwowej w rozumieniu art. 1 ustawy o ochronie granicy państwowej,
- przeciwdziałania niszczeniu mienia,
- zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia,
- ujęcia i zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą,
- pokonania biernego i czynnego oporu,
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji.

2.1.13. Używanie lub wykorzystanie broni palnej

2.1.13.1. Z mocy art. 4 pkt 7 ustawy o środkach przymusu i broni palnej Żołnierze WOT uprawnieni są do użycia lub wykorzystania broni palnej, przez co należy rozumieć oddanie strzału w kierunku osoby z zastosowaniem amunicji penetracyjnej w następujących przypadkach:

- konieczności odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby albo konieczności przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu; odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na ważne obiekty, urządzenia lub obszary albo konieczności przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu; odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na mienie, który to zamach stwarza jednocześnie bezpośrednio zagrożenie życia, zdrowia lub wolności uprawnionego lub innej osoby albo konieczności przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu; odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na nienaruszalność granicy państwowej przez osobę, która wymusza przekroczenie granicy państwowej przy użyciu pojazdu, broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu; odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na bezpieczeństwo konwoju lub doprowadzenia,
- konieczności przeciwstawienia się osobie niepodporządkowującej się wezwaniu do natychmiastowego porzucenia broni, materiału wybuchowego lub innego niebezpiecznego przedmiotu, którego użycie może zagrozić życiu lub wolności uprawnionego lub innej osoby; osobie, która usiłuje bezprawnie odebrać broń palną uprawnionemu lub innej osobie uprawnionej do jej posiadania,
- bezpośredniego pościgu za osobą i konieczności ujęcia osoby, wobec której użycie broni palnej było dopuszczalne, oraz wobec której istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełniła przestępstwo o charakterze terrorystycznym, przestępstwo zabójstwa, poważnego uszkodzenia ciała, spowodowania zdarzenia stanowiącego zagrożenie dla życia i zdrowia wielu osób oraz mienia w wielkich rozmiarach, zgwałcenia, wzięcia zakładnika, rozboju, kradzieży rozbójniczej, wymuszenia rozbójniczego, a ponadto ujęcia lub udaremnienia ucieczki osoby zatrzymanej, tymczasowo aresztowanej lub odbywającej karę pozbawienia wolności (art. 23 ust. 2 ustawy o Straży Granicznej w zw. z art. 45 pkt 1–, i pkt 4 lit a i b ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej).

2.1.13.2. Na mocy art. 4 pkt 7 ustawy o środkach przymusu i broni palnej Żołnierze WOT uprawnieni są do użycia lub wykorzystania broni palnej,

przez co należy rozumieć oddanie strzału z zastosowaniem amunicji penetracyjnej w kierunku **zwierzęcia, przedmiotu** lub **w innym kierunku** niestwarzającym zagrożenia dla osoby w następujących przypadkach:

- zatrzymania pojazdu, jeżeli jego działanie zagraża życiu lub zdrowiu uprawnionego lub innej osoby lub stwarza zagrożenie dla ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów,
- pokonania przeszkody uniemożliwiającej lub utrudniającej ujęcie osoby albo ratowanie życia lub zdrowia uprawnionego, innej osoby lub ratowanie mienia, w przypadku naruszenia porządku lub bezpieczeństwa publicznego przez osobę pozbawioną wolności, zatrzymaną lub umieszczoną w strzeżonym ośrodku albo areszcie w celu wydalenia,
- zaalarmowania lub wezwania pomocy,
- neutralizacji przedmiotów lub urządzeń mogących stwarzać niebezpieczeństwo wybuchu, powodujących jednocześnie bezpośrednie zagrożenie zdrowia lub życia uprawnionego lub innej osoby, unieszkodliwienia zwierzęcia, którego zachowanie zagraża bezpośrednio życiu lub zdrowiu uprawnionego lub innej osoby,
- oddania strzału ostrzegawczego,
- zniszczenia lub unieruchomienia bezzałogowego statku powietrznego.

2.2. Uprawnienia żołnierzy sił zbrojnych (w tym WOT) na podstawie art. 11c ustawy o Straży Granicznej

Użycie oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych (w tym żołnierzy WOT) w formie prowadzonego samodzielnie przeciwdziałania może nastąpić w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej, gdy Straż Graniczna nie dysponuje możliwością skutecznego przeciwdziałania zagrożeniu lub dokonaniu przestępstwa, lub uzasadnia to rodzaj zagrożenia.

Użycie oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych w wyżej opisanym przypadku następuje na podstawie postanowienia Prezydenta RP wydanego na wniosek Prezesa Rady Ministrów.

W przypadku niecierpiącym zwłoki decyzję o użyciu oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych podejmuje Minister Obrony Narodowej, na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych, określając rodzaj zagrożenia i formy samodzielnego przeciwdziałania, zawiadamiając o niej niezwłocznie Prezydenta RP i Prezesa Rady Ministrów. Prezydent

niezwłocznie wydaje postanowienie o zatwierdzeniu lub uchyleniu takiej decyzji.

Do działań oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych, w tym WOT stosuje się odpowiednio art. 3 ust. 2a ustawy z 21 XI 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, który stanowi, iż Siły Zbrojne, realizując zadania konstytucyjne w zakresie ochrony niepodległości państwa, niepodzielności jego terytorium oraz zapewnienia bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic, mają prawo stosowania środków przymusu bezpośredniego, użycia broni i innego uzbrojenia, z uwzględnieniem konieczności i celu wykonania tych zadań.

Stosowanie ww. środków musi odbywać się w sposób adekwatny do zagrożenia oraz w granicach zasad określonych w wiążących Rzeczpospolitą Polską ratyfikowanych umowach międzynarodowych oraz międzynarodowym prawie zwyczajowym.

IV. ŻANDARMERIA WOJSKOWA

1. Postawa prawna

1.1. Ustawa o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych z 24 VIII 2001 r.

Żandarmeria Wojskowa jest wyodrębnioną i wyspecjalizowaną służbą policyjną, wchodzącą w skład Sił Zbrojnych RP. Zgodnie z ustawą z 24 VIII 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych formacja wykonuje zadania należące do jej zakresu działania w Siłach Zbrojnych oraz w stosunku do żołnierzy pełniących służbę czynną i niebędących w służbie czynnej, pracowników zatrudnionych w jednostkach wojskowych i osób przebywających na ich terenie, a także w określonych przypadkach żołnierzy sił zbrojnych państw obcych, przebywających na terenie Polski,

Do jej głównych zadań należy ochrona porządku publicznego na terenach i w obiektach jednostek wojskowych oraz w miejscach publicznych, ujawnianie i ściganie sprawców przestępstw i wykroczeń popełnionych przez osoby, wobec których właściwa jest Żandarmeria Wojskowa (m.in. żołnierzy w służbie czynnej itd.), współdziałanie z polskimi i zagranicznymi organami właściwymi w sprawach

bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz policjami wojskowymi, wykonywanie innych zadań mających na celu ochronę życia lub zdrowia oraz mienia.

Żandarmeria Wojskowa posiada też uprawnienia do wykonywania kontroli sposobu i skuteczności ochrony mienia wojskowego, kontroli ruchu drogowego, pilotowania kolumn wojskowych oraz kierowania ruchem drogowym. Może również przymusowo doprowadzać osoby w zakresie i na zasadach przewidzianych w postępowaniu karnym, karnym skarbowym, karnym wykonawczym i cywilnym. Wykonuje ponadto czynności na polecenie sądu wojskowego i sądu powszechnego oraz prokuratora.

W czasie stanów nadzwyczajnych oraz w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny Żandarmeria Wojskowa wykonuje określone zadania. Stan nadzwyczajny (stan wojenny, stan wyjątkowy, stan klęski żywiołowej) wprowadzany jest na terenie Polski w sytuacjach szczególnych zagrożeń, jeżeli zwykłe środki konstytucyjne są niewystarczające (art. 228 ust. 1 Konstytucji RP; Dz.U. z 1997 r., poz. 483 z późn. zm.). Stan nadzwyczajny może zostać wprowadzony na określonym terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Co istotne, w czasie stanu wyjątkowego Prezydent RP na wniosek Prezesa Rady Ministrów może postanowić o użyciu oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych RP do przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa, jeżeli dotychczasowe zastosowane siły i środki zostały wyczerpane (art. 11 ust. 1 ustawy z 21 VI 2002 r. o stanie Wyjątkowym; t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1928). Oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych RP pozostają pod dowództwem przełożonych służbowych. Mogą używać środków przymusu bezpośredniego, do użycia i wykorzystania których uprawnieni są żołnierze Żandarmerii Wojskowej. Żandarmeria Wojskowa winna wtedy być zorganizowana w pododdział zwarty. Może używać wtedy broni palnej lub ją wykorzystywać.

1.2. Artykuł 11d ustawy z 12 X 1990 r. o Straży Granicznej

Dokument ten stanowi bezpośrednią podstawę możliwości działania Żandarmerii Wojskowej w obszarze kompetencyjnym przysługującym Straży Granicznej. W przypadku zagrożenia bezpieczeństwa lub porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej, jeżeli siły Straży Granicznej są niewystarczające

lub mogą okazać się niewystarczające do wykonania zadań w zakresie obrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych uzgodniony z Ministrem Obrony Narodowej może zarządzić użycie żołnierzy Żandarmerii Wojskowej do udzielenia pomocy Straży Granicznej. W takim przypadku żołnierzom Żandarmerii przysługują uprawnienia funkcjonariuszy Straży Granicznej w zakresie niezbędnym do wykonania zadań.

2. Uprawnienia Żandarmerii Wojskowej

W oparciu o przepisy art. 11 d ustawy o Straży Granicznej Żandarmerii Wojskowej przysługują następujące uprawnienia:

2.1. Przeprowadzanie kontroli osobistej

Żandarmeria Wojskowa może przeprowadzić kontrolę osobistą w następujących sytuacjach:

- zaistnienia uzasadnionego (okolicznościami faktycznymi) podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary (również wykroczenia),
- znalezienia (także w przypadku uzasadnionego podejrzenia posiadania) broni lub innych niebezpiecznych przedmiotów mogących służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary, lub przedmiotów, których posiadanie jest zabronione.

Kontrola osobista dokonywana przez Żandarmerię Wojskową polega przede wszystkim na sprawdzeniu:

- zawartości odzieży i obuwia osoby poddawanej kontroli osobistej, przedmiotów znajdujących się na jej ciele, bez odsłaniania przykrytej odzieżą powierzchni ciała; odsłonić przykrytą odzieżą powierzchnie ciała można tylko w celu znalezienia broni lub innych przedmiotów (np. przedmioty ostrokończyste) mogących służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary albo znalezienia przedmiotów, których posiadanie jest zabronione,
- zawartości podręcznego bagażu oraz innych przedmiotów, które posiada przy sobie osoba kontrolowana,
- jamy ustnej, nosa, uszu oraz włosów osoby kontrolowanej,

- miejsc intymnych osoby kontrolowanej w szczególnie uzasadnionych przypadkach.

Tryb, zasady przeprowadzenia oraz podstawy prawne w sposób szczegółowy pisano w części dotyczącej Straży Granicznej.

2.2. Przeglądanie zawartości bagaży lub sprawdzanie ładunków

Przeglądanie bagaży i ładunków polega na manualnej i wzrokowej kontroli możliwie z wykorzystaniem psa służbowego lub środków technicznych niezbędnych do wykrywania materiałów i urządzeń zabronionych, a w szczególności: broni, materiałów wybuchowych, środków odurzających, substancji psychotropowych i ich prekursorów.

Czynności te wykonuje się w obecności posiadacza bagaży lub ładunków. Żołnierz Żandarmerii Wojskowej ma prawo żądania udostępnienia bagaży i ładunków, w tym otwarcia bagażnika oraz udostępnienia przestrzeni bagażowej do przejrzania, wyjęcia przewożonych bagaży lub ładunków oraz otwarcia i przekazania ich zawartości. Czynność winna być wykonana w sposób najmniej naruszający dobra osobiste osoby, wobec której czynności są wykonywane.

Po zakończeniu czynności obowiązkiem żołnierza Żandarmerii Wojskowej jest pouczenie o prawie do złożenia zażalenia oraz do żądania sporządzenia protokołu z przeprowadzonej czynności (żądanie zatem takie należy zgłosić podczas kontroli, gdyż sporządzenie protokołu nie jest automatyczne). Z czynności obligatoryjnie sporządzony jest protokół także w przypadku znalezienia broni lub przedmiotów mogących być uznane za broń, a także przedmiotów, których posiadanie jest zabronione.

2.3. Legitymowanie lub ustalanie w inny sposób tożsamości (szczegółowo opisano w części dotyczącej Straży Granicznej).

2.4. Sprawdzenie prewencyjne (szczegółowo opisano w części dotyczącej Straży Granicznej).

2.5. Zatrzymywanie osób w trybie i przypadkach określonych w przepisach k.p.k. i innych ustaw, zatrzymywanie osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także mienia (szczegółowo opisano w części dotyczącej Straży Granicznej).

2.6. Doprowadzanie osób zatrzymanych do właściwego organu Straży Granicznej, sądu lub prokuratury, oraz cudzoziemców, wobec których prowadzone są postępowania określone w ustawie z 12 XII 2013 r. o cudzoziemcach oraz w ustawie z 13 VI 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a także umieszczonych w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców do organu Straży Granicznej, sądu, prokuratury, jednostki organizacyjnej Policji, wojewody, Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych lub podmiotów leczniczych (art 11 ust. 1 pkt 5b) (szczegółowo opisano w części dotyczącej Straży Granicznej).

2.7. Przeszukanie osób, rzeczy, pomieszczeń i środków transportu w trybie i przypadkach określonych w k.p.k. i innych ustawach (szczegółowo opisano w części dotyczącej Straży Granicznej i Sił Zbrojnych, w tym WOT).

2.8. Obserwowanie i rejestrowanie przy użyciu środków technicznych zdarzeń na drogach oraz innych miejscach publicznych oraz rejestrowanie obrazu i dźwięku w pomieszczeniach strzeżonych ośrodków, aresztów dla cudzoziemców lub w pomieszczeniach przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub innych pomieszczeniach wykorzystywanych przez Straż Graniczną – w celu zapewnienia bezpieczeństwa przebywających tam osób, a nadto obserwowanie i rejestrowanie przy użyciu tych samych środków miejsc innych niż publiczne celem rejestracji interwencji (szczegółowo opisano w części dotyczącej Straży Granicznej).

2.9. Zatrzymywanie pojazdów i wykonywanie innych czynności w zakresie kontroli ruchu drogowego w trybie i przypadkach określonych w ustawie Prawo o ruchu drogowym.

2.10. Przebywanie bez uzyskiwania zgody ich właścicieli lub użytkowników oraz przechodzenia przez pola uprawne w czasie bezpośredniego pościgu, również z użyciem psa służbowego, jeżeli nie ma możliwości korzystania z dróg.

2.11. Użycie lub wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej (szczegółowo opisano w części dotyczącej Sił Zbrojnych, w tym WOT).

Tabela. 1. Porównanie zakresu uprawnień przyznanych na podstawie ustawy o Straży Granicznej

I. Uprawnienia		Straż Graniczna	Siły Zbrojne WOT	Żandarmeria Wojskowa
1. Dokonywania kontroli granicznej		tak	nie posiadają uprawnień	nie posiadają uprawnień
2. Dokonywania kontroli osobistej, a także przeglądania zawartości bagaży, sprawdzania ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach komunikacji lotniczkiej, drogowej, kolejowej i wodnej:		tak	tak	tak
a) w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary,				
b) w celu znalezienia broni lub innych niebezpiecznych przedmiotów mogących służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary,				
c) w celu znalezienia przedmiotów, których użycie może spowodować naruszenie bezpieczeństwa publicznego lub porządku publicznego,				
d) w celu znalezienia przedmiotów, których posiadanie jest zabronione, a także przedmiotów podlegających zajęciu na potrzeby postępowań prowadzonych w związku z realizacją czynności, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1–5b, 7 lub 10–14,				
e) gdy jest to niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa innych osób, w tym funkcjonariuszy realizujących czynności służbowe lub osób, w stosunku do których są wykonywane czynności służbowe, gdy osoby te są doprowadzane lub umieszczane lub przebywają w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców,				
f) jeżeli zachowanie osób, o których mowa w lit. e, wskazuje, że mogą one stanowić zagrożenie dla siebie, lub z posiadanych informacji wynika, że podejmowały już wcześniej próby samookaleczenia,				
g) gdy jest to niezbędne dla zapewnienia porządku w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców.				

Tabela. 1 cd.

I. Uprawnienia		Straż Graniczna	Sily Zbrojne WOT	Żandarmeria Wojskowa
2a.	Dokonywania kontroli bezpieczeństwa w przejściach granicznych, w portach lotniczych oraz w środkach komunikacji lotniczej, drogowej, kolejowej i wodnej – w celu wykluczenia możliwości popełnienia przestępstw lub wykroczeń, zwłaszcza skierowanych przeciwko nienaruszalności granicy państwowej lub bezpieczeństwa w międzynarodowej komunikacji	tak	nie posiadają uprawnień	nie posiadają uprawnień
2b.	Pełnienia wart ochronnych na pokładzie statku powietrznego oraz stosowania niezbędnych środków, łącznie z użyciem środków przymusu bezpośredniego i broni palnej, w celu unieszkodliwienia osoby, która stanowi bezpośrednie zagrożenie bezpieczeństwa lotu, zdrowia lub życia pasażerów lub członków załogi;	tak	nie posiadają uprawnień	nie posiadają uprawnień
3.	Wydawania wiz i innych zezwoleń na przekroczenie granicy państwowej na podstawie odrębnych przepisów;	tak	nie posiadają uprawnień	nie posiadają uprawnień
4.	Legitymowania lub ustalania w inny sposób tożsamości osoby;	tak	tak	tak
5.	Zatrzymywania osób w trybie i przypadkach określonych w przepisach k.p.k. i innych ustaw;	tak	tak	tak
5a.	Zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia;	tak	tak	tak
5b.	Doprowadzania: a) osób, o których mowa w pkt. 5, do właściwego organu Straży Granicznej, sądu lub prokuratury, b) cudzoziemców, wobec których prowadzone są postępowania określone w ustawie z 12 XI 2013 r. o cudzoziemcach oraz w ustawie z 13 VI 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a także umieszczonych w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców	5b): a) tak b) tak	5b): a) tak b) tak	5b): a) tak b) tak

do organu Straży Granicznej, sądu, prokuratury, jednostki organizacyjnej Policji, wojewody, Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, przedstawicieli dyplomatycznych, urzędników konsularnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych lub podmiotów leczniczych,	c) cudzoziemców: – którym została wydana decyzja o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu podlegająca przymusowemu wykonaniu zgodnie z art. 329 ustawy z 12 XII 2013 r. o cudzoziemcach, – którym odmówiono wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, i wystąpiły okoliczności, o których mowa w art. 463 ust. 1 ustawy z 12 XII 2013 r. o cudzoziemcach, – którym została wydana decyzja o wydaleniu podlegająca przymusowemu wykonaniu zgodnie z art. 71 ust. 2 i 3 ustawy z 14 VII 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz.U. z 2019 r., poz. 293, Dz.U. z 2020 r., poz. 2023 i 2369 oraz Dz.U. z 2021 r., poz. 159), – podlegających przekazaniu, o którym mowa w art. 37 ust. 3 ustawy z 13 VI 2003 r. o udzieleniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz w art. 393b ust. 3 ustawy z 12 XII 2013 r. o cudzoziemcach – do granicy państwowej albo do portu lotniczego albo morskiego państwa, do którego cudzoziemiec zostaje doprowadzony;	c) tak	c) nie posiadają uprawnień	c) nie posiadają uprawnień
5c. pobierania od osób odcisków linii papilarnych lub wymazu ze służówki policzków:	a) w trybie i przypadkach określonych w przepisach k.p.k., b) w celu identyfikacji osób o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość, jeżeli ustalenie tożsamości w inny sposób nie jest możliwe;	tak	nie posiadają uprawnień	nie posiadają uprawnień

Tabela.1 cd.

I. Uprawnienia	Straż Graniczna	Siły Zbrojne WOT	Żandarmeria Wojskowa
5d. pobierania od cudzoziemców odcisków linii papilarnych w trybie i przypadkach określonych w przepisach odrębnych;	tak	nie posiadają uprawnień	nie posiadają uprawnień
5e utrwalania wizerunku osób w celu weryfikacji ich tożsamości; identyfikacji osób o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość;	tak	nie posiadają uprawnień	nie posiadają uprawnień
6) przeszukiwania osób, rzeczy, pomieszczeń i środków transportu w trybie i przypadkach określonych w przepisach k.p.k. i innych ustaw;	tak	tak	tak
6a. nakładania grzywnien w drodze mandatu karnego za wykroczenia;	tak	nie posiadają uprawnień	tak
7. obserwowania i rejestrowania, przy użyciu środków technicznych służących do rejestracji obrazu i dźwięku, zdarzeń na drogach oraz w innych miejscach publicznych;	tak określonych w ustawie	tak	tak
7a. obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu w pomieszczeniach strzeżonych ośrodków, aresztów dla cudzoziemców lub w pomieszczeniach przeznaczonych dla osób zatrzymanych oraz w innych wykorzystywanych przez Straż Graniczną obiektach i obszarach – w celu zapewnienia bezpieczeństwa przebywającym w nich osobom;	tak	tak	tak
7b. obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu lub dźwięku w miejscach innych niż publiczne w trakcie interwencji;	tak	nie posiadają uprawnień	tak
8. zatrzymywania pojazdów i wykonywania innych czynności z zakresu kontroli ruchu drogowego w trybie i przypadkach określonych w ustawie z 20 VI 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym;	tak	nie posiadają uprawnień	tak
9. zatrzymywania i cofania z granicy państwowej do nadawcy szkodliwych materiałów jądrowych i promieniotwórczych, środków chemicznych i biologicznych, jak również odpadów;	tak	nie posiadają uprawnień	nie posiadają uprawnień

10. przebywania i poruszania się na gruntach bez uzyskiwania zgody ich właścicieli lub użytkowników oraz przechodzenia przez pola uprawne w czasie bezpośredniego pościgu, również z użyciem psa służbowego, jeżeli nie ma możliwości korzystania z dróg;	tak	tak	tak
11. żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz jednostek gospodarczych prowadzących działalność w zakresie użyteczności publicznej; wymienione instytucje, organy i jednostki obowiązane są, w zakresie swojego działania, do udzielenia tej pomocy, w zakresie obowiązujących przepisów prawa;	tak	nie posiadają uprawnień	nie posiadają uprawnień
12. zwracania się o niezbędną pomoc do innych jednostek gospodarczych i organizacji społecznych, jak również zwracania się w nagłych wypadkach do każdej osoby o udzielenie doraźnej pomocy, w ramach obowiązujących przepisów prawa;	tak	nie posiadają uprawnień	nie posiadają uprawnień
13. dokonywania sprawdzenia prewencyjnego osób doprowadzanych, umieszczanych lub przebywających w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub osób konwojowanych, w celu ochrony przed bezprawnymi zamachami na życie lub zdrowie osób lub mienie, a także w celu ochrony przed nieuprawnionymi działaniami skutkującymi zagrożeniem życia lub zdrowia lub bezpieczeństwa i porządku publicznego;	tak	nie posiadają uprawnień	nie posiadają uprawnień
14. wydawania osobom poleceń określonego zachowania się w granicach niezbędnych do wykonania czynności określonych w pkt. 1–2b, 4–6, 7, 7a, 9, 10 lub 13 lub w granicach niezbędnych do ochrony przed zatarciem śladów przy zabezpieczaniu miejsca zdarzenia lub w celu uniknięcia bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa osób lub mienia, gdy jest to niezbędne do sprawnego i zgodnego z prawem wykonywania tych czynności albo uniknięcia zatarcia śladów przestępstwa lub wykroczenia.	tak	nie posiadają uprawnień	nie posiadają uprawnień
15. Użycie lub wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej na podstawie art. 23 ustawy o Straży Granicznej	tak	tak	tak

Tabela.1 cd.

i. Uprawnienia	Straż Graniczna	Siły Zbrojne WOT	Żandarmeria Wojskowa
II. Podstawy prawne	- Ustawa o Straży Granicznej (art. 1), - Ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, - Ustawa Kodeks postępowania karnego, - Rozporządzeniem Rady Ministrów z 4 II 2020 r. w sprawie wykonywania niektórych uprawnień przez funkcjonariuszy Straży Granicznej,	- Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, - ustawa o Straży Granicznej (art. 11 b, art. 11 ust. 1 pkt 2, 4-5a, 5b, lit a i b, pkt 6, 7, 7a, 1 pkt. 0, art. 23), - Ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, - Ustawa Kodeks postępowania karnego, - Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie użycia sił Straży Granicznej oraz oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej z 6 X 2015 r.	- Ustawa o Żandarmerii Wojskowej, - ustawa o Straży Granicznej (art. 11 b, pkt 6-8, pkt. 10, art. 23), - Ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, - Ustawa Kodeks postępowania karnego
III. Tryb i zasady wykonywania uprawnień określonych w art. 11 ustawy o Straży Granicznej	- Ustawa o Straży Granicznej 1. zatrzymanie tylko wówczas, gdy inne środki okazały się bezcelowe lub nieskuteczne,	- Ustawa o Straży Granicznej 1. korzystanie przez Siły Zbrojne (w tym WOT) z uprawnień określonych w ustawie o Straży Granicznej	- Ustawa o Straży Granicznej 1. korzystanie przez Żandarmerię Wojskową z uprawnień określonych w ustawie o Straży Granicznej

2. czynności powinny być wykonywane w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby, wobec której zostały podjęte, 3. osobie zatrzymanej, na podstawie tego, że w sposób oczywisty stwarza bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia, przysługują uprawnienia przewidziane dla osoby zatrzymanej w k.p.k., 4. osobę zatrzymaną należy niezwłocznie – w razie uzasadnionej potrzeby – poddać badaniu lekarskiemu lub udzielić jej pierwszej pomocy medycznej, 5. funkcjonariusz dokonujący czynności z art. 11 ma obowiązek wylegitymowania się, poinformowania o podstawie prawnej i przyczynie podjęcia czynności, a także poinformowania o przysługujących osobie, wobec której czynność jest wykonywana, prawach, w tym prawie do złożenia żądania na przeprowadzoną czynność, 6. funkcjonariusz obowiązany jest odmówić wykonania rozkazu lub innego pisemnego polecenia, jeśli wykonanie rozkazu lub innego polecenia łączyłoby się z popełnieniem przestępstwa	następuje na zasadach i w trybie określonym dla funkcjonariuszy Straży Granicznej (art. 11b, ust. 5 ustawy o Straży Granicznej), co oznacza, że w zakresie wykonywania zadań przyznanych w trybie ustawy o Straży Granicznej żołnierze Sił Zbrojnych, w tym WOT, mają te same obowiązki odnośnie do trybu i zasad ich wykonania, co funkcjonariusze Straży Granicznej.	następuje na zasadach i w trybie określonym dla funkcjonariuszy Straży Granicznej (art. 11d, ust. 2 ustawy o Straży Granicznej), co oznacza, że w zakresie wykonywania zadań przyznanych w trybie ustawy o Straży Granicznej funkcjonariusze Żandarmerii Wojskowej mają te same obowiązki odnośnie do trybu i zasad ich wykonania, co funkcjonariusze Straży Granicznej.

V. OBYWATELE

1. Podstawa prawna: art. 9 b Ustawa o Straży Granicznej

Straż Graniczna przy wykonywaniu swoich zadań może korzystać z pomocy osób niebędących jej funkcjonariuszami. Zabronione jest ujawnianie danych o osobie udzielającej pomocy Straży Granicznej w zakresie czynności operacyjno-rozpoznawczych. Chodzi tu wyłącznie o pomoc w ramach prowadzonych przez Straż Graniczną czynności operacyjno-rozpoznawczych. Dane o takich osobach mogą być udostępnione, na żądanie prokuratora lub sądu, także w razie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przez tę osobę przestępstwa ściganego z oskarżenia publicznego w związku z wykonywaniem czynności operacyjno-rozpoznawczych oraz w przypadku ujawnienia przez tę osobę faktu udzielania pomocy Straży Granicznej w zakresie czynności operacyjno-rozpoznawczych. Za udzielenie pomocy, o której mowa w ust. 1, osobom niebędącym funkcjonariuszami może być przyznane wynagrodzenie.

VI. UCHODŹCY

Na podstawie art. 16 ust. 3 pkt 2 ustawy o ochronie granicy państwowej 13 III 2020 r. wprowadzono Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie czasowego zawieszenia lub ograniczenia ruchu granicznego na określonych przejściach granicznych. Ustawa stanowi we wskazanym przepisie, że minister może zarządzić czasowe zawieszenie lub ograniczenie ruchu na określonych przejściach granicznych, uwzględniając konieczność zapewnienia bezpieczeństwa państwa lub bezpieczeństwa publicznego albo ochronę przed zagrożeniem życia lub zdrowia ludzi, a także zapobieganie szerzeniu się epidemii chorób zwierząt.

Zgodnie wymienionym rozporządzeniem ograniczenie ruchu granicznego polega na ograniczeniu ruchu osobowego na wskazanych przejściach granicznych na kierunku wjazdowym do Polski, do następujących osób przekraczających granicę państwową w lotniczych i morskich przejściach granicznych oraz nieprzekraczających granicy państwowej samochodami osobowymi na drogowych przejściach granicznych: obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, cudzoziemcy, którzy są małżonkami

albo dziećmi obywateli Rzeczypospolitej Polskiej albo pozostają pod stałą opieką obywateli Rzeczypospolitej Polskiej, cudzoziemcy posiadający Kartę Polaka, szefowie misji dyplomatycznych oraz członkowie personelu dyplomatyczno-konsularnego misji, czyli osoby posiadające stopień dyplomatyczny, oraz członkowie ich rodzin, cudzoziemcy posiadający prawo stałego lub czasowego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, cudzoziemcy posiadający prawo do pracy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, tj. cudzoziemcy uprawnieni do wykonywania pracy na takich samych zasadach co obywatele polscy, posiadający zezwolenie na pracę, zezwolenie na pracę sezonową, oświadczenie o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w szczególnie uzasadnionych przypadkach, nieuwzględnionych powyżej, komendant placówki Straży Granicznej, po uzyskaniu zgody Komendanta Głównego Straży Granicznej, może zezwolić cudzoziemcowi na wjazd na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w trybie określonym w ustawie z 12 XII 2013 r. o cudzoziemcach, cudzoziemcy, którzy prowadzą środek transportu służący do przewozu towarów.

Dnia 20 VIII 2021 r. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał Rozporządzenie o zmianie rozporządzenia w sprawie czasowego zawieszenia lub ograniczenia ruchu granicznego na określonych przejściach. Zgodnie z treścią tego Rozporządzenia wszystkie inne niż wymienione w Rozporządzeniu z 20 III 2021 r. osoby wyłącznie poucza się o obowiązku niezwłocznego opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, natomiast w przypadku ujawnienia ich na przejściu granicznym, na którym ruch graniczny został zawieszony lub ograniczony, oraz poza zasięgiem przejścia granicznego, osoby takie zwraca się do linii granicy państwowej.

Taka redakcja przepisów Rozporządzenia z 20 VIII 2021 r. pozwala na omijanie wszelkich procedur i trybów przewidzianych wobec osób zatrzymanych, ponieważ pozbawia ich takiego statusu. Nie określa się tych osób mianem „zatrzymanych”, ale „osób ujawnionych”, co skutecznie pozwoliło z jednej strony na obejście ustawowych procedur dotyczących osób zatrzymanych opisanych w wyżej wskazanym opracowaniu głównie wynikających z ustawy o Straży Granicznej i innych regulujących np. status uchodźcy.

Ustawa pozwala na zawieszenie lub ograniczenie ruchu granicznego na przejściach granicznych, ale nie pozwala na pozbawienie praw osób

faktycznie zatrzymanych na tym przejściu lub już na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez zachowania jakichkolwiek procedur. Stworzona wyłącznie w drodze Rozporządzenia procedura polegająca na ujawnieniu osób, które nie mogą przekraczać granicy Rzeczypospolitej Polskiej i ich zawróceniu do linii granicy, stanowi obejście prawa i przekroczenie ustawowo określonych uprawnień organów państwa. Wykonywane przez Straż Graniczną, WOT i Żandarmerię Wojskową uprawnienia przewidziane w ustawie o Straży Granicznej w obecnej sytuacji faktycznej obejmują zatem wyłącznie osoby wymienione w rozporządzeniu z 13 III 2021 r. z późn. zm. (z 8 X 2021 r. i 9 XI 2021 r.), natomiast osoby określane przez organizacje humanitarne jako uchodźcy są pozbawione ochrony, jaką te procedury dają np. każdej innej zatrzymanej osobie.

Wobec powyższego osoby takie, pomimo określonych w ustawie praw (np. do pouczenia o przysługującym prawie do sporządzenia i otrzymania protokołu ze wskazanych czynności, prawie złożenia zażalenia na takie czynności), są bez podstawy prawnej znajdującej umocowanie w ustawie, a jedynie na podstawie Rozporządzenia zawracane do linii granicy. Faktycznie wszystkich opisanych w niniejszym opracowaniu trybów i procedur przy wykonywaniu wyżej opisanych czynności wobec uchodźców nie stosuje się w oparciu o rozporządzenie z 20 III 2021 r.

Summary

The refugee crisis on the Polish-Belarusian border related to the appearance on the border of a significant number of people who were brought to the territory of Belarus and then directed to the territory of Poland in an organized manner by Belarusian services led to a number of actions by, among others, Polish authorities, the legal aspects of which required urgent elaboration. This article addresses the issue of powers of Border Guards, Armed Forces (including Territorial Defense Forces), Military Police, Police interfering with civil rights and freedoms in the context of the situation on the Polish-Belarusian border. It contains a comprehensive description of all potential competences of those forces with respect to both refugees and volunteers providing medical assistance.

Keywords

refugees, crisis, coercive measures, border crossing, duress, Polish-Belarusian border, state of emergency, restrictions on rights and freedoms

Bibliography

Czebotar Ł. i in., *Ustawa o Policji. Komentarz*, LEX/el. 2015.

Kotowski W., *Ustawa o Policji. Komentarz*, LEX/el. 2021.

Pieprzny S., *Odpowiedzialność dyscyplinarna policjantów według nowych uregulowań prawnych*, w: *Jednostka, państwo, administracja – nowy wymiar*, red. E. Ura, Rzeszów 2004.